

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
Oddział im. Aleksandra Janowskiego w Zawierciu

Słowniczek krajoznawczy - 50 OWRP „JURA 2009”

SŁOWNICZEK KRAJOZNAWCZY 50 OWRP „JURA 2009”

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, ciągnie się wąskim pasem o dł. 80km pomiędzy Częstochową a Krakowem. Jej szerokość wynosi średnio 20km, w najszerszym miejscu 40km. Najwyższymi wzniesieniami są Góra Janowskiego 515,5m n.p.m. oraz Grodzisko 513m n.p.m.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska opada ku zachodowi stromą, 100 metrową krawędzią – kuestą, do Wyżyny Śląskiej. Zachodnia granica biegnie przez Chrzanów, Olkusz, okolice Zawiercia, Żarki do Częstochowy. Na wschodzie przechodzi linią od Krakowa przez okolice Wolbromia i Lelowa w Nieckę Nidziańską. Południową część wyżyny tworzy Garb Tenczyński oddzielony od pozostałej części Rowem Krzeszowskim, natomiast granicę południową regionu stanowi Wisła.

Jura Krakowsko-Częstochowska to popularne określenie Wyżyny Krakowsko - Częstochowskiej, które najlepiej obrazuje geologiczne pochodzenie skał wapiennych licznie występujących na tym terenie.

Najbardziej charakterystyczna i dominująca część wyżyny pochodzi z okresu jurajskiego (ok. 150mln. lat temu) ery mezozoicznej. Obszar ten zalewało wówczas ciepłe morze. Z resztek żyjących w nim roślin i zwierząt -głównogów, ramienionogów, gąbek i sinic- powstało kilka odmian wapieni, m.in.: skalisty, płytowy i gruboławicowy. Najbardziej odporny na erozję wapień skalisty utworzył charakterystyczne dla Jury skałki i ostańce. Często można w nich odnaleźć ślady skamieniałości dawnych organizmów.

Ponieważ Jura jest zbudowana głównie ze skał węglanowych, możemy obserwować wiele przykładów zjawisk krasowych. Woda wypływająca z ciekawych źródeł wywierzyskowych czasem ginie pod ziemią w t. zw. ponorach, a przesiąkając przez zwierztałe szczeliny i pęknięcia skał tworzy bajkowe nacieki na ścianach i stropach wypłukanych przez wieki jaskiń. Zwisające ze stropów stalaktyty, wyrastające u dołu stalagmity, pola ryżowe i draperie na ścianach, to tylko nieliczne formy bogactwa kalcytowego zdobiącego wnętrza licznych jaskiń. Na Jurze schronisk i jaskiń naliczono ok. 1.500, z czego większość niestety została odarta z przepięknych form naciekowych przez poszukiwaczy szpatu wykorzystywanego w przemyśle hutniczym szkła, a później przez pseudo turystów i wandalii.

Duże zróżnicowanie terenu oraz różne rodzaje gleb sprzyjają występowaniu roślinności zarówno górskiej jak i typowo ciepłolubnej czy lubiącej bardziej mokre środowisko. Najbardziej charakterystycznym jest występowanie prawie w tym samym miejscu, roślin o diametralnie różnych wymaganiach, np. na południowych stokach skał występuje roślinność ciepłolubna a u północnego, stale zaciemnionego podnóża spotkamy rośliny o wymaganiach niemal arktycznych. O skali zróżnicowania może świadczyć obecność aż czterech rodzajów buczyny: karpackiej, sudeckiej, ciepłolubnej i niżowej.

Wiele gatunków rzadkich zwierząt również znalazło schronienie na Jurze. Spotkać tu można aż 17 gatunków nietoperzy z 21 występujących w kraju.

Aleksandrowice

Wieś położona na zboczu Winnej Góry, na południowej stronie Grzbietu Tenczyńskiego, wzmiankowana w 1401r.

Pozostałości zespołu dworskiego z 2 połowy XIX w, oficyny oraz parku z pomnikowymi dębami, ze stawami, oraz alejami starodrzewia.

Przy drodze do Balic, budynek dawnego szpitala dla ubogich z 1841r.

Udostępnia je szlak czarny z Morawicy, oraz ścieżka dydaktyczna.

Aleksandrówka – patrz Święta Anna

Balice

Jako osada powstała przed XIII w. Należą do najstarszych osad w okolicy Krakowa.

Pałac Radziwiłłów z ok. XV w, gruntownie przebudowany w XIX w. przez Radziwiłłów. Charakterystyczną cechą architektoniczną jest cofnięty portyk, przed którym znajdują się półkolistie pnące schody frontowe prowadzące na taras. Obecnie pałac przynależy do krakowskiego Instytutu Zootechniki.

Miejscowość znana z Międzynarodowego Portu Lotniczego im. Jana Pawła II.

Będkowice

Wieś na południowym skraju Wyżyny Olkuskiej, w Dolinie Będkowskiej, wzmiankowana w 1329r.

Kościół z 1938r, oraz młyn i tartak z XIX/XX w.

Na Skale Sokolicy resztki grodziska z XII w.

Bęblo

Miejscowość na Wyżynie Olkuskiej, położona na wierzchołkowych partiach obszaru.

Liczne ostańce skalne, z których aż 20 uznano jako pomniki przyrody, m.in. Tomaszówki, Dupna, Łabajowa, Żytunia.

Przez wieś przebiega czerwony szlak rowerowy.

Biała Wielka

Wieś koło Lelowa.

Dworek zbudowany przez bohatera wojen napoleońskich – Zwierkowskiego z 1840r, pomniki przyrody: platan i tulipanowiec, młyn, ruiny młyna, kaplica św. Anny oraz rzeźby z XIX w.

We wsi jest meta splywu pontonowego rzeką Białką z Lelowa.

Przez wieś przebiega czarny szlak rowerowy.

Błanowice

Osiedle położone na północny wschód od Zawiercia, wzmiankowane w 1384 r.

Koło przystanku MPK wywierzyisko, po ok. 500m zanikające w piaskach – tzw. ponik. Odkryto tu cmentarzysko kultury łużyckiej, a w średniowieczu pracowała na tym terenie kuźnica Bilanowska.

Przez osiedle przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich.

Błojec

Przysiółek wsi Grabowa k. Łaz, gdzie 16 czerwca 1944r miała miejsce potyczka kompanii oddz. partyzanckiego „Surowiec”, Gerarda Woźnicy ps. „Hardy” z okupantem niemieckim.

Bobolice

Wieś w środkowej części Wyżyny Częstochowskiej.

Usytuowane na niedostępnej skale ruiny zamku z połowy XIV w, powstałego za Kazimierza Wielkiego, zniszczonego podczas najazdu szwedzkiego. Obecnie trwają prace rekonstrukcyjne.

Głównym szlakiem przebiegającym przez wieś jest czerwony Szlak Orlich gniazd oraz żółty Szlak Zamonitu.

Bogumilek

Wieś koło Lelowa.

Dwór z XIX/XX w, obecnie Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy, oraz młyn.

Przez wieś przebiega czarny szlak rowerowy.

Bolechowice

Wieś nad potokiem Bolechówka. Dawna wieś kapituły krakowskiej wzmiankowana w 1243r. Kościół p.w. św. Piotra i Pawła z 1363r, z prezbiterium i zakrystią z ok. 1393r i nawą z wieku XVII. W ołtarzu głównym Ukrzyżowanie Chrystusa pędzla Jana Tycjusa, nadwronego malarza króla Jana III Sobieskiego.

Dwór z końca XVIII w, z parkiem, stajniami i oborami z przed XVIII i XIX w, zachowany w swej klasycystycznej formie.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Brzozowy, oraz kilka szlaków rowerowych.

Bydlin

Wieś nad rzeczką Sączenicą. Pierwsze wzmianki z 1120r. Bydlin prawdopodobnie do 1540r był miastem.

Ruiny kamiennego kościoła p.w. Św. Krzyża, będącego pierwotnie zamkiem lub obronną wieżą wzniesioną w XIV w.

Kościół p.w. św. Małgorzaty z 1865r, chrzcielnica z 1707r, a na cmentarzu kaplica z końca XVIII w.

17 i 18 listopada 1914r, na północ od Wzgórza Świętego Krzyża miała miejsce bitwa Legionów Piłsudskiego z wojskami carskimi, zwana **Bitwą pod Krzywopłotami**.

44 poległych Legionistów spoczęło na cmentarzu nieopodal ruin zamku. Każdego roku

w listopadzie, przy mogiłach odbywają się rocznicowe zjazdy legionistów – weteranów oraz wielbicieli marszałka Piłsudskiego.

Przez wieś przebiega kilka szlaków rowerowych, czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Bystrzanowice Dwór

Wieś położona na wschodnim skraju Wyżyny Częstochowskiej.

Dwór z XIX w, odbudowany w XXI w, oraz kilka zabytkowych domów z XIX i pocz. XX w.

Między Bystrzanowicami a Gorzkowem znajduje się **Rezerwat Przyrody „Bukowa Kępa”**.

Na powierzchni 52,84 ha, znajdują się stanowiska rzadkich gatunków roślin lubiących podłoże lessowe i wapienne oraz naturalny zespół buczyny.

Przez wieś przebiega czarny szlak rowerowy.

Bzów

Dzielnica Zawiercia, wzmiankowana w XIV w. Znajdują się tu wywierzyskowe źródła Czarnej Przemszy.

Murowany dwór z 1 połowy XIX w.

Przez dzielnicę przebiega zielony Szlak Tysiąclecia.

Centuria

Zabudowania wycoczynkowe nad rzeką Centurią i zalewem. Przy wywierzyskowych źródłach rzeczki Centurii, największe skupisko endemicznej rośliny warzuchy polskiej przy złotym Szlaku Zamonitu.

Chechło

Wieś położona na skraju Pustyni Błędownskiej. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1325, z zapisów Jana Długosza.

Kościół z 1807r, z rokokowym ołtarzem głównym i barokowymi ołtarzami bocznymi oraz murowana dzwonnica z 1830r. Na przykościelnym cmentarzu mogiły partyzantów poległych pod Błojcem, oraz groby uczniów, którzy zginęli od eksplozji niewypału na pobliskiej Pustyni Błędownskiej. Ze wzgórza Dąbrówka, gdzie kończy się zielony szlak rowerowy, jest najlepszy punkt widokowy na pustynię, która tylko w tym miejscu ukazuje swój piaszczysty charakter. Przez wieś przebiega czerwony Szlak Szwajcarii Zagłębiowskiej, oraz czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej.

Chlina

Wieś położona między Żamowcem a Wolbromiem, powstała najprawdopodobniej w 1336r.

Kościół p.w. św. Bartłomieja z 1885r.

Spotkać tu jeszcze można zagrody drewniane zamknięte w czworobok, t. zw. „okoły” oraz drewniane kapliczki słupowe.

Choroń

Wieś na północnym krańcu Wyzyny Częstochowskiej.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela z 1657r.

Zabudowania dawnego folwarku i dworu z 1 połowy XIX w, park z 300 – letnimi alejami: lipową i kasztanową.

Przez wieś przebiega zielony szlak pieszy, oraz kilka rowerowych.

Chrosna

Wieś na Garbie Tenczyńskim, między Brzoskwinią a Mnikowem.

Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1415r, choć pierwsze ślady osadnictwa na tym terenie datowane są na XIII-XIV w.

Kapliczka upamiętniająca miejsce pochówku mieszkańców zmarłych w 1873r, podczas epidemii cholery.

Ciągowice

Wieś przy trasie z Zawiercia do Dąbrowy Górnicej, wzmiankowana w 1326r.

Murowany kościół p.w. św. Bartłomieja z 1875r, pozostałości parku oraz zrujnowany dwór z 2 połowy XVIII w, z czterema drewnianymi kolumnami, kapliczka św. Jana Nepomucena z 1 połowy XIX w.

Przez wieś przebiega zielony Szlak Tysiąclecia.

Cieślin

Wieś nad rzeką Sączyńską.

Kościół z 1918r, figura św. Jana Nepomucena z pocz. XIX w, wapienniki – okrągłe piece z XIX w do wypalania wapna.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz niebieski i czerwony rowerowe.

Czatachowa

Wieś między Żarkami a Janowem, wzmiankowana w 1529r.

Na wschodnim krańcu wsi pustelnia św. Ducha, zamieszkaana przez kilku pustelników. Powstał tu na przełomie wieków XX - XXI kościół, z kamienia jurajskiego. Początkowo była tu mała kapliczka, która zachowana jest pod stropem dzisiejszego kościoła, a odprawiający mszę zakonnik znajduje się w jej wnętrzu. Małe, prymitywne domki eremitów z pryzcami w kształcie trumien zostały odgródzone wysokim płotem.

W kolonii Trzemieszów zagroda ze spichlerzem i drewnianą stodołą z pocz. XX w.

Przez wieś przebiega szlak czerwony rowerowy, żółty pieszy i niebieski Szlak Warowni Jurajskich oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Czerna

Wieś w dolinie Czernki, wzmiankowana w 1392r.

Klasztor Karmelitów Bosych i kościół p.w. św. Eliasza. Kamień węgielny z fundacji Agnieszki z Tenczyńskich Firlejowej położono w roku 1629, a budowę klasztoru ukończono w roku 1633. Wyposażenie kościoła wykonane z czarnego dębnickiego marmuru z sąsiedniego kamieniołomu. W ołtarzu głównym obraz św. Eliasza z 1640r, w ołtarzu bocznym -czczony jako cudowny- obraz Matki Bożej Szkaplerznej z XVIII w.

W bocznej kaplicy szczątki św. Rafała Kalinowskiego.

Muzeum Misyjne poświęcone misjom karmelitów, głównie w Afryce.

Przy bramie wjazdowej studnia z połowy XVII w, w lesie przy klasztorze ruiny dawnych pustelni z XVII w oraz droga krzyżowa z lat 1986/88.

U podnóża kompleksu klasztorowego ruina Mostu Anielskiego; inna nazwa Most Diabelski. Zbudowany w latach 1671-1695, liczył 18m wysokości, 9,5m szerokości, 120m długości i najprawdopodobniej 13 prześł. Spinał dwa sąsiednie wzgórza tworząc powietrzną drogę nad rzeką, od furtki do zabudowań klasztoru.

Na północ od wsi, w lasach odnaleźć można ślady kopalni rud żelaza i galwanu z XIX w.

Przez wieś przebiegają szlaki: żółty pieszy, oraz czerwony i niebieski rowerowe.

Częstochowa

Miasto położone na północnym skraju Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej nad rzeką Wartą. Pierwsze wzmianki pochodzą z 1220r. Prawa miejskie nadano prawdopodobnie w 1370r. Ponieważ dokument lokacyjny zaginął, brat króla Aleksandra Jagiellończyka Zygmunt poprosił władcę o ponowną lokację w 1502r.

Dynamiczny rozwój miasta rozpoczął się po wybudowaniu w roku 1846 kolei warszawsko wiedeńskiej. Fakt ten przyczynił się do rozwoju przemysłu włókienniczego, powstania kopalni rud żelaza, a także przemysłu metalowego dzięki Hucie Częstochowa.

Głównym zabytkiem Częstochowy jest klasztor Paulinów, na którego budowę fundusze ofiarował książę Władysław Opolczyk w 1382r. Powstał wtedy drewniany kościół koło osady Częstochówka. Kościół i klasztor uczyniono twierdzą w latach 1621 - 1648, otaczając całość fortyfikacjami. Czczony na Jasnej Górze, najbardziej znany w Polsce obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem jest ikoną bizantyjską z VI w. Warto zobaczyć jasnogórski skarbiec kryjący wiele perełek sztuki sakralnej, biżuterii patriotycznej i darów wotywnych, Muzeum 600-Lecia z dokumentami fundacyjnymi księcia Władysława Opolczyka z 1382r i króla Władysława Jagiełły z 1393r, oraz monumentalną drogę krzyżową z 1913r okalającą klasztor. W marcu tego roku, odnaleziono pod posadzką bazyliki trumny tzw. dłubanki z jednego pnia drzewa, ze szczątkami czterech osób dorosłych i dziecka. Wykopalisko jest o wiele starsze niż sama bazylika. Obecnie trwają badania archeologiczne nad znaleziskiem.

Poza Jasną Górą, w Częstochowie można jeszcze zobaczyć:

Kościół p.w. św. Zygmunta z początku XIV w, uważany za najstarszą budowlę w mieście.

Bazylika archikatedralna Świętej Rodziny 1901 – 1927, wewnątrz XIX wieczny obraz Wniebowzięcie Matki Boskiej.

Ratusz wzniesiony w 1828r mieszczący obecnie Muzeum Okręgowe z kolekcją współczesnego malarstwa i rzeźby.

Kościół p.w. św. Barbary, zbudowany w latach 1637 – 1642, oraz czworoboczna kaplica z 1 połowy XVIII w, wzniesiona nad cudownym źródłem.

Kościół p.w. św. Jakuba, dawniej cerkiew z 1870r.

Ulica Siedmiu Kamienic z sąsiadującymi ze sobą kamieniczkami z 1 połowy XIX w.

Rezerwat Archeologiczny – Cmentarzysko Kultury Łużyckiej, w dzielnicy Raków, w pawilonie zbudowanym w 1965r. Skupisko 66 grobów z VII i VI w. p.n.e. wyposażonych w ozdoby i przedmioty użytku codziennego.

Muzeum Produkcji Zapalek, mieszczące się w czynnych do dnia dzisiejszego zakładach wybudowanych w latach 1880-82, z ciągle pracującą zabytkową linią technologiczną.

Na wschodnim krańcu miasta na powierzchni 19,66ha, znajduje się niewielki, utworzony w roku 1953, **Rezerwat Leśny „Zielona Góra”**. Obejmuje on wzgórze wys. 310m n.p.m.

Odnaleźć tam można ciekawą formę skalną Diabelskie Kowadło i Jaskinię W Zielonej Górze długości 150m, w otoczeniu buczyny karpackiej z dębem szypułkowym, i sosną.

Przez miasto biegnie wiele szlaków pieszych i rowerowych z najważniejszym czerwonym Szlakiem Orlich Gniazd oraz również czerwonym Szlakiem Jury Wieluńskiej i Międzynarodowym Szlakiem Maryjnym.

Dłużec

Wieża w centrum Bramy Wolbromskiej, powstała w 1311r.

Modrzewiowy kościół p.w. św. św. Mikołaja i Wawrzyńca z 1780r z dzwonami z 1595 i 1720r. Wewnątrz ołtarz gł. z początku XVII w, boczne z przełomu XVI i XVII w, oraz tryptyk i posąg św. Mikołaja z 1500r. Naprzeciw kościoła ośmioboczna, murowana kaplica p.w. św. Józefa z XVIII w, a na północnym skraju wsi na skałce XIX wieczna kapliczka p.w. św. Barbary.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich.

Dolina Wodącej

Nazwa częściej spotykana na Jurze jako określenie dolin w zasadzie suchych z pojawiającymi się potokami tylko po intensywnych roztopach lub opadach. Najbardziej znana Dolina Wodącej to prowadząca od Smolenia po Domaniewice, na wschodnim krańcu Pasma Smoleńskiego Niegowonickiego, otoczona szeregiem wybitnych skał z licznymi jaskiniami, które służyły pierwotnym ludziom jako miejsce ochrony. Odkrycia archeologiczne z jaskini w skale Biśnik datowane są hipotetycznie nawet na 500tys. lat. W jaskiniach tych znaleziska pochodzą z różnych kultur, co wskazuje na prawie ciągłość ich zamieszkania. Skały mające naturalny charakter obronny były wykorzystywane do budowy grodzisk i na tak małym obszarze były to grodziska: w Smoleniu, Skałach Zegarowych, na Biśniku i na Grodziskach Pańskim i Chłopskim. Archeolodzy nazwali ten obszar **Smoleńskim Rejonem Umocnionym**. Doliną wyznakowano szlaki piesze: czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Warowni Jurajskich, zielony Szlak Jaskiniowców, oraz szlaki rowerowe.

Dolinki Podkrakowskie, zwane też Krakowskimi.

O ile północna część Jury jest bezwodna to południową rozcinają liczne potoki, które wcinając się w wierzchołkę wymyły głębokie kaniony obrzeżone głównie od strony wschodniej urwiskami skalnymi, a często tworzące również bramy skalne. Z 23 dolinek, dwie wchodzi w skład OPN, a osiem jest rezerwatami przyrody. Najbardziej atrakcyjne to:

Dolina Będkowska

Położona między przysiółkiem Łączki a Jerzmanowicami jest najdłuższą na Jurze po Dolinie Prądnika. Liczy sobie ok. 8km. Dnem doliny płynie rzeka Będkówka, ze źródłem wywierzyzkowym uznanym za pomnik przyrody oraz największym naturalnym wodospadem „Szum”. Wschodnie zbocze doliny tworzą grupy skał, w tym szczególnie ciekawe: Dębnik, Wielka i Sokolica ze śladami wczesnośredniowiecznego grodziska, ale dla turystów najbardziej frapujące są te o dziwnych nazwach jak np. Dupa Słonia, Iglica czy Czarcie Wrota. Również w pobliżu Bramy Będkowskiej nad Dębnikiem, można odnaleźć ślady mniejszego grodziska. Dolina Będkowska jest bardzo popularna wśród wspinaczy skałkowych. W górnej części doliny, jest udostępniona do zwiedzania Jaskinia Nietoperzowa. Przez dolinę przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, zielony i żółty piesze, oraz czerwony rowerowy.

Dolina Bolechowicka

Jedna z najmniejszych Dolinek Podkrakowskich, licząca tylko 1,5km. Zobaczyć tu można źródło krasowe oraz wyciętą w wapieniu Bramę Bolechowicką, charakterystyczną dla dolin jurajskich. Krasowy jar objęty został w 1968r ochroną jako **Rezerwat Krajobrazowy „Wąwóz Bolechowicki”** o powierzchni 22,44ha. Chronionych jest tu 21 gatunków roślin. Szczególnie malowniczo prezentuje się skalna brama. Przez dolinę przeprowadzono żółty szlak pieszy.

Dolina Brzoskwinki

Dolinka rozcina południową część Garbu Tenczyńskiego. W środkowej zalesionej części koło Chrosnej, tworzy skalisty wąwóz z najatrakcyjniejszymi formami skalnymi po zachodniej stronie. Do najciekawszych należy ciasny tunel pozwalający przejść na drugą stronę. Na odsłoniętych w 2005r południowych stokach odradza się roślinność kserotermiczna, m. in. rojnik pospolity, rozchodnik ostry, gęsiówka piaskowa i dzwonek brzoskwiniolistny. Przez dolinę wiedzie niebieski Szlak Brzozowy.

Dolina Eliaszówki

Rozciąga się między miejscowościami Czerna i Paczółtowiec na długości ok. 5km. Znaleźć tu można odnowioną pustelnię św. Agnieszki oraz ruiny kilku dawnych pustelni. Ciekawym obiektem są Diabelskie Mosty (patrz Czerna) i wywierzyzkowe źródła Eliasza oraz Elizeusza. W roku 1989 na powierzchni 109,57ha utworzono **Rezerwat Leśny „Dolina Eliaszówki”**. Chroni on starodrzew grądowny i buczynowy, oraz w dnie doliny łęgi olchowo – jesionowe. Przez dolinę prowadzi szlak pieszy żółty, oraz rowerowy czerwony.

Dolina Kluczowy

Dolina położona między wsią Wierchowie a Bolechowicami nad potokiem Kluczową, zwanym również Wierchówką, czy też Kluczwierchówką.

W środkowej części znajduje się skała Zamczysko z pozostałościami fortyfikacji z XIV w. Podczas zaborów, do roku 1918, wzdłuż potoku przebiegała granica austrijacko – rosyjska. Występująca tu buczyną karpacką, grąd i lilię złotogłów, chroni **Rezerwat Leśny „Dolina Kluczowy”**, utworzony w 1989r na powierzchni 35,22ha.

Przez dolinę przebiega niebieski Szlak Brzozowy, oraz również pieszy czarny.

Dolina Kobyłańska zw. Karniowicką

Dolina o długości ok. 4km, od południa rozpoczyna się skalną bramą. Liczne wapienne ostańce przypominają typowo górskie formacje skalne, stąd duże zainteresowanie wspinaczy skałkowych. Po objawieniu w 1914r NMP, w ścianie skały Żabi Koń, założona została kapliczka. Wspiąć się do niej można po drewnianych, a później wykutych w skale schodach.

Przez dolinę wiedzie szlak pieszy żółty, oraz rowerowe niebieski i czerwony.

Dolina Mnikowska

Położona na zrębie tektonicznym Grzbietu Tenczyńskiego, między Czulołem a Mnikowem. Obejmuje wąwóz w dolinie niewielkiej rzeki Sanki. Strome ściany wąwozu dochodzą do 80m wysokości. Znajduje się tu ok. 10 jaskiń, z których jedna ma dł. 82m, inna zwana Murek nazwę swą zawdzięcza odkrytym u jej wejścia śladom muru zabezpieczającego wejście. Mur ten zbudowano około 3 tys. lat p.n.e. W roku 1963 utworzony został **Rezerwat Krajobrazowy „Dolina Mnikowska”**. Na obszarze 20,43ha chroniona jest zróżnicowana szata roślinna, m. in. lilia złotogłów, wawrzynek wilczełyko oraz storczyki buławniki.

W środkowej części rezerwatu, w południowych ścianach tzw. Cyrku znajduje się namalowany na ścianie obraz MB Skalskiej z 1863r. Kilkumetrowe malowidło powstało spod pędzla malarza – taternika Walerego Eliasza Radzikowskiego.

Przez dolinę przebiega szlak niebieski Szlak Brzozowy.

Dolina Prądnika

Największa z Dolinek Podkrakowskich, rozciągająca się na długości ok. 26km. Zaczyna się w okolicy Sułoszowej, gdzie znajdują się źródła Prądnika i biegnie przez całą długość **Ojcowskiego Parku Narodowego**. Znajdują się tu: Muzeum OPN oraz Muzeum PTTK.

Ciekawe skały: Brama Krakowska, Rękawica, Panieńskie Skały, Igła Deotymy oraz znana w całej Polsce Maczuga Herkulesa.

Jaskinia Ciemna, położona ok. 65m nad dnem doliny a jej długość to 230m. Odkryto w niej ślady neandertalczyka sprzed ok. 125 tysięcy lat. Należy do najważniejszych stanowisk archeologicznych w Polsce. Jest uważana za największą pod względem wielkości komory na terenie Jury.

Pobliska Grota Łokietka położona jest na wysokości 130m nad dnem doliny a 435m. n.p.m. na zboczu Góry Chełmowej. Jej długość to 270m. Jest to największa jaskinia na terenie OPN. Związana jest legendą z pobytem na tych terenach króla Władysława Łokietka.

Przez Dolinę Prądnika przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz niebieski Warowni Jurajskich. Ponadto inne szlaki piesze i ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne.

Dolina Raclawki

Dolina potoku Raclawka o dł. ok. 7km, na północ od wsi Dubie. Dolina objęta **Rezerwatem Krajobrazowym „Dolina Raclawki”**, utworzonym w 1962r na obszarze 473,92ha. Jest to największy rezerwat województwa małopolskiego. Chroni on m. in. kompleksy boru mieszanego, ciepłolubnej buczyny storczykowej, łągu olszowego, czy buczyny karpackiej. Występuje tu 27 chronionych gatunków roślin, m in. storczyki żłobik koralowy, kruszczyk szerokolistny, obuwik pospolity, buławnik mieczolistny, oraz widłak goździsty i pokrzyk wilcza jagoda.

Przez dolinę przebiega szlak pieszy żółty.

Dolina Sąspowska

Dolina znajduje się między Górą Chełmową a Złotą Górą na terenie OPN i jest największą połączoną z Doliną Prądnika. Dnem płynie potok Sąspówka należący do nielicznych wód o I klasie czystości. Warto tu zwrócić uwagę na krasowe Źródło Harcerza, w którym żyją ciekawe relikty epoki lodowcowej – wypławki alpejskie, oraz na ślady bytności bobrów – żeremia, tamy i obgryzione drzewa. Zimą 1863r. w wąwozie Błotny Dół kwaterowały grupy powstańców z obozu płk Kurowskiego z Ojcowa.

Przez dolinę przebiega szlak pieszy żółty.

Dolina Szklarki

Ciągnie się od Jerzmanowic poprzez Szklary do Dubia na odcinku ok. 9km. W roku 1989, na powierzchni 46,69ha utworzono **Rezerwat Przyrody „Dolina Szklarki”**. Chroni on murawy kserotermiczne, oraz jaworzynę górską, grądy i buczynę karpacką. W przełomie doliny znajduje się ciekawy pomnik przyrody, wapienna skała przecięta porfirem - żyłą magmowej skały wulkanicznej.

Najciekawsze partie doliny znajdują się przy czerwonym szlaku pieszym.

Dolina Zimny Dół

Niewielka dolinka na północny zachód od miejscowości Czulów. Jest to częściowy **Rezerwat Przyrody Nieożywionej „Zimny Dół”**, utworzony w 1991r. na powierzchni zaledwie 2,22ha. Na jego terenie podziwiać można jedyną na terenie województwa małopolskiego jaskinię ze źródłem wywierzyskowym wewnątrz. Wielką atrakcją stanowią bardzo stare kwitnące okazy chronionego bluszczu pospolitego, tworzącego grube pnie przyklejone do skał i wspinającego się na wysokie drzewa.

Przez dolinkę przechodzi czerwony szlak pieszy, a po zboczu między skałkami przeciska się oznakowana ścieżka dydaktyczna.

Dubie

Wieś położona przy ujściu Szklarki do Raclawki, wzmiankowana w 1270r.

Na zboczu wzgórza Widoma, mogiła partyzantów polskich i sowieckich poległych w dniach 23-24 sierpnia 1944r w walce z Niemcami a opodal głąz upamiętniający to wydarzenie.

Przez wieś przebiega zielony szlak pieszy.

Gieblo

Wieś położona na północny zachód od Pilicy. Jedna z najstarszych osad wiejskich na naszym terenie.

Romański kościół p.w. św. Jakuba z połowy XII w. Najstarsze zachowane fragmenty świątyni to ślady romańskiego portalu oraz ciosowe mury z gmerkami budowniczych, zachowanymi na południowej ścianie.

Dworek szlachecki z przełomu XIX i XX w, kamienny murowany o dwuspadowym dachu kryty dachówką, posadowiony nad brzegiem małego, lecz malowniczego stawu, oraz park podworski z pomnikowymi drzewami.

Giebułtów

Wieś na północ od Krakowa wzmiankowana w 1337r. Podczas badań archeologicznych odnaleziono tu ślady z epoki neolitu i okresu rzymskiego z ok. I w. n.e.

Kościół św. Idziego z lat 1600-1604. We wnętrzu kamienne portale i płyty nagrobne Oraczkowskich z 1447r i Giebułtowskich z końca XVI w, polichromia z 1616r, oraz w ołtarzu głównym obraz M.B. Częstochowskiej z 1623r.

Naprzeciw kościoła stoi dwór Wizytek wybudowany po roku 1863.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd.

Glanów

Wieś położona nad Doliną Dłubni, wzmiankowana po raz pierwszy w 1295r. W XVI w, były to dobra klasztoru Norbertanek z Imbramowic.

Dworek z 1786r. Miejsce bohaterskiej śmierci ówczesnego dzierżawcy - Leona Rutkowskiego w obronie Glanowa z 1863r. Na terenie zabudowania folwarczne, lamus i tzw. dom góralski z 1 połowy XIX w.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz czarny Szlak Imbramowicki.

Golczowice

Wieś między Kluczami a Cieślinem, wymieniana przez Jana Długosza w 1440r.

22 kwietnia 1863r, podczas Powstania Styczniowego, w pobliżu wsi miała miejsce zwycięska potyczka powstańców z wojskami carskimi. W centrum wsi krzyż i upamiętniająca tablica.

Przez wieś prowadzą czerwony Szlak Orlich Gniazd, żółty Szlak Pustynny, oraz szlaki rowerowe.

Gołaczewy

Wieś położona między Olkuszem a Wolbromiem. Nad wsią wznosi się Góra Krzyżowa z rozległym widokiem na okolice.

Kościół p.w. św. Marii Magdaleny z XV w, przebudowany w wieku XIX. W kolonii Piaski stoi kapliczka zbudowana z wapienia, która jest prawdopodobnie jednym z najstarszych obiektów okolic Wolbromia.

Gorenice

Wieś położona między Olkuszem a Paczółtowicami, mająca swój początek w XIV w.

Od XV w, na granicy Gorenice i Ostrężnicy wydobywano rudy ołowiu.

Kościół p.w. św. Mikołaja wybudowany w latach 1645 – 1673. W ołtarzu bocznym z XVII w, łaskami stynący obraz św. Antoniego Padewskiego z 1691r.

Przez wieś przebiega zielony szlak pieszy i Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Góra Zborów

Do wsi Podlesice przylega utworzony w 1957r **Rezerwat Przyrody Nieożywionej „Góra Zborów”**.

Obejmuje on swym obszarem dwa sąsiednie wzgórza Górę Zborów o wys. 462m. n.p.m. zwaną Berkową, oraz Kołoczek, łącznie 45ha. W obrębie rezerwatu znajdują się różnorodne formy skalne, jaskinie i schroniska. Ciekawostką jest jaskinia zapadliskowa „Sadek”, kocioł skalny z pionowymi ścianami „Cyrk”, wąska i ciasna jaskinia „Berkowa” przebiegająca na wylot pod jedną ze skał, czy olbrzymi skalny nawis zwany „Kazerma”. Skałki są wielką atrakcją dla wspinaczy. Swoją przygodę zaczynało tu wiele sławnych taterników i alpinistów. Rezerwat chroni wiele rzadkich przedstawicieli flory i fauny. Rośnie tu m. in. goździk siny, paprotka zwyczajna, okryz szerokolistny, kozłek trójlistkowy, a w niedalekim sąsiedztwie skalnica gronkowa. Spotkać tu można storczyki: buławnik mieczolistny oraz wielkokwiatowy, kruszczyk szerokolistny i żłobik koralowy. W Jaskini Głębokiej spotkamy jadowitego pająka Meta Menardi, oraz kilka gatunków nietoperzy. Jaskinia Głęboka znajduje się w nieczynnym kamieniołomie położonym w zachodnim skraju Góry Zborów. Jej długość wynosi 160m. Składa się z trzech części. Wielkiej sali zupełnie zniszczonej przez poszukiwaczy kalcytu, mniejszej ze śladami szaty naciekowej, oraz wąskiego korytarza „Esso” zakończonego maleńką komorą.

Na północ od Góry Zborów znajdują się **Skały Kroczyckie**, z grupami skał Słupsko, Jastrzębnik, Łysak, Popielowa i Pośrednia, które w założeniach mają być przyłączone do rezerwatu. Na Słupsku, nad zalewem, odnaleźć można ślady grodziska. Największe urwiska skalne występują na Łysaku. W paśmie Skał Kroczyckich występuje kilka jaskiń.

Góra Birów

Wzgórze w Podzamczu koło Ogrodzieńca wznoszące się na wysokości 429m. n.p.m.

U jego stóp najstarsze cmentarzysko kurhanowe na Jurze z IX – X w, z 10-cioma kurhanami.

Prace wykopaliskowe odkryły tu ślady osadnictwa sprzed 3 tys. lat p.n.e., oraz znaleziska z epoki kultury lużyckiej, brązu i neolitu.

Na szczycie zrekonstruowano drewniany gród z okresu wczesnego średniowiecza, zniszczony w XIII w, obecnie udostępniony do ruchu turystycznego.

Wzgórze leży przy czerwonym Szlaku Orlich Gniazd.

Grabowa

Wieś położona na południowy-wschód od Łaz.

Istniała tu wieża obronna wzmiankowana w 1427r, zbudowana prawdopodobnie w 1342r.

Przebiega tędy niebieski szlak pieszy.

Grodzisko k. Skały

Przysiółek na północ od Ojcowa, nad Doliną Prądnika.

Na urwistej skale znajduje się XVII-wieczna Pustelnia bł. Salomei. Zespół tworzą: świątynia z 1642r, zawierająca w swych murach fragmenty starszego kościoła, kaplice-groty, domek nawiązujący do pustelni bł. Salomei, dawna fontanna z 1686r. w kształcie słonia z wysokim obeliskiem, a całość otoczona murem z kamiennymi rzeźbami. Ciekawostkę stanowi unikatowy słoneczny zegar bezcieniowy na dziedzińcu.

Przez przysiółek przechodzi Czerwony Szlak Orlich Gniazd i niebieski Warowni Jurajskich.

Huta Szklana

Przysiółek Koziegłów, gdzie znajduje się niewielki **Rezerwat Leśny „Cisy”**. Utworzony w roku 1957, obejmuje swym obszarem powierzchnię 2,65ha. Chroni naturalne stanowisko cisa pospolitego. W 1988r, naliczono tu ok. 80szt 90-letnich okazów.

Hutki Kanki

Wieś położona na południe od drogi między Ogrodzińcem a Łazami, wzmiankowana w 1470r, jako wieś królewska znana w tym czasie z wytopu żelaza.

Nad okolicą góruje utworzony w 1957r, ścisły **Rezerwat Przyrody „Góra Chelm”**. Obejmuje on obszar 12ha. Na północnych zboczach wzgórza liczącego 440m. n.p.m. rośnie buczyna górską, natomiast na południowych buczyna storczykowa, sudecka i kwaśna niżowa. Przez wieś przebiega zielony Szlak Tysiąclecia, oraz czerwony Szlak Szwajcarii Zagłębiowskiej.

Imbramowice

Wieś położona w powiecie olkuskim na terenie „**Dłubniańskiego**” Parku Krajobrazowego, wzmiankowana po raz pierwszy w roku 1198 jako Dłubnia.

Klasztor ss. Norbertanek ufundowany przez Imbrama i Iwo Odrowążów, zespół klasztorny fundacji Iwo Odrowąży z 1223-26r przebudowany w latach 1711-21 do dzisiejszej postaci. Kościół p.w. św. Piotra i Pawła zdobi bogata polichromia wykonana w latach 1723-25.

W zespole klasztornym znajduje się również oficyna dla księży z lat 1758-69, oraz domek kapelana z 1 połowy XVIII w.

Kościół p.w. św. Benedykta z lat 1735-36, wzniesiony na miejscu drewnianego z 1225r. Wewnątrz barokowe ołtarze i portale a obok kościoła również barokowa dzwonnica.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz czarny Szlak Imbramowicki.

Irządze

Gmina położona na południowy wschód od Lelowa o prawie tysiącletniej historii.

Kościół p.w. św. Wacława z ok. 1326r, spalony w 1657r przez Szwedów. Podczas odbudowy wieża i mury zostały obniżone a sklepienie zastąpiono sufitem z belek.

Zabytkowy zespół parkowo - dworski z dworem z XVIII w, obecnie biura Urzędu Gminy.

Pomniki przyrody: park jako cenny zabytek XVIII-wiecznej sztuki ogrodowej, barokowy ogród w typie włoskim, oraz lipa drobnolistna o obwodzie 750cm przy budynku dworu.

Janów

Wieś gminna nad rzeką Wiercicą. Jako miasto, Janów lokowany był w 1696r. Nieopodal, w roku 1863 miała miejsce potyczka powstańców Chmiieleńskiego z wojskami rosyjskimi, po której rosyjska żandarmeria spaliła miasto. W roku 1869 Janów stracił prawa miejskie. Kościół p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP z lat 1921-23 na miejscu XIV wiecznego kościoła spalonego w roku 1914.

Kirkut – odrestaurowany cmentarz żydowski z XVIII w.

Przez wieś przebiega zielony Szlak Walk 7 Dywizji Piechoty Wrzesień 1939.

Jaroszowiec

Miejscowość przemysłowa położona na północ od Olkusza, na tzw. Grzędzie Olkuskiej.

Na początku XIX w, działała tu kopalnia rud żelaza a od końca tegoż wieku cementownia.

Sanktuarium M.B. Wspomożenia Wiernych. Parafię erygowano w 1978r, na miejscu kaplicy istniejącej tam od lat 20 XX wieku.

XIX-wieczna willa dyrektora cementowni, oraz cztery charakterystyczne kamienice.

Znajduje się tu kryty basen 25 x 12,5m z siłownią, sauną i placem zabaw dla dzieci.

Planuje się utworzenie **Rezerwatu Leśnego „Pazurek”**, chroniącego naturalne lasy bukowe.

Przez miejscowość przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz żółty Szlak Pustynny i czerwony szlak rowerowy.

Jerzmanowice

Wieś położona między Olkuszem a Wielką Wsią. Dawna wieś królewska z parafią powstała przed 1335 rokiem. Od końca XV w, istniał tu folwark.

Kościół p.w. św. Bartłomieja z lat 1827-30, zbudowany na miejscu dawnego, pamiętającego Kazimierza Wielkiego, z rzeźbą Matki Bożej z XV w.

Przy szosie krakowskiej znajduje się kościół filialny z 1696r.

Na południe od wsi, przy niebieskim Szlaku Warowni Jurajskich znajduje się **Jaskinia Nietoperzowa**. Jest to jedna z największych jaskiń na Jurze. Długość jej korytarzy wynosi 306m. Jest znana jako obozowisko łowców niedźwiedzia jaskiniowego sprzed 38tys. lat. Wewnątrz oglądać można m. in. wodospad naciekowy, kotły wirowe i makarony, oraz „wtopione” w ścianę kości zwierząt jaskiniowych. Schronienie znajduje tu wiele gatunków nietoperzy, m. in. gacek szary, podkowiec mały, nocek rudy, nocek łydkowłosey i mopek.

Karlin

Dzielnica Zawiercia, jako wieś wzmiankowana w XII w.

Stoi tu murowana kaplica z roku 1894 i ciekawy drewniany krzyż pokutny, a na centralnym miejscu pomnik ku czci 16 członków ruchu oporu, poległych w czasie II Wojny Światowej.

Przez dzielnicę przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz czerwony rowerowy.

Karniowice

Wieś położona między Kobylanami a Bolechowicami, wzmiankowana w 1383r.

Dwór z 2 połowy XVIII w, z alkierzami w kształcie wieżyczek i mansardowym dachem krytym gontem, przebudowany w 1860r. Kaplica dworska p.w. św. Marii Magdaleny sprzed roku 1624. Sześcioboczna ze ścianami z podziałem ramowym. Wewnątrz marmurowy ołtarz prawdopodobnie z 1665r.

Przez wieś przechodzi niebieski i zielony szlak rowerowy.

Kąpiele Wielkie

Wieś między Pilicą a Wolbromiem, wzmiankowana w XIII w, związana była z dobrami Pilickimi. Złożona jest z kilku ulicówek, np. Syber, Dołki, Zaskale, Miechówka, Poprzeczna Droga itd.

Spotkamy tu ciekawe kapliczki słupowe.

Przez wieś przebiega czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej.

Klucze

Gmina położona na północ od Olkusza, której początki sięgają 2 połowy XIV w. W roku 1374, istniała tam kuźnica żelaza. Przemysłowego charakteru Klucze nabrały z chwilą wybudowania w latach 1895-97 fabryki papieru, wykorzystującej do produkcji wyjątkowo czystą wodę o intensywnym szmaragdowym odcieniu. Dzięki temu zjawisku, nie było potrzeby dodatkowego wybielania papieru. Fabryka rozbudowana w latach 30 XX w, i później kilkakrotnie modernizowana – prosperuje do dnia dzisiejszego.

Drewniany dwór-pałacyk Dietłów z XIX w usytuowany w parku podworskim. Uwagę przykuwa romantyczna wieżyczka i loggia z tarasem.

Na zachód od Klucze znajduje się **Pustynia Błędowska** (patrz osobne hasło).

Przez gminę przebiega żółty Szlak Pustynny, oraz szlaki rowerowe.

Kobylany

Wieś w gminie Zabierzów, położona na północny zachód od niej. Wzmiankowana w 1399r.

Istniał tu dwór z folwarkiem, z którego zachowały się jedynie murowana stodoła z początku XIX w, stara kuźnia z łamanego wapienia z charakterystycznym, wysuniętym okapem, oraz niewielka kaplica dworska z tego samego okresu obecnie nieczynna. Szczyt kaplicy zwieńczony jest metalowym krzyżem na trójkątnym przyczółku.

We wsi odnaleźć można krzyż z 1821r, upamiętniający zniesienie pańszczyzny na rzecz czynszu.

Przez wieś przebiega czerwony i niebieski szlak rowerowy.

Koniecpol

Miasto gminne położone na wschodnim krańcu powiatu częstochowskiego, akt lokacyjny otrzymało w roku 1443. Okres silnego rozwoju przypada na wiek XVI.

Miasto i okolice były miejscem licznych walk powstańczych w okresie powstania styczniowego w 1863r. Po upadku powstania w roku 1870, miasto utraciło prawa miejskie, które odzyskało w roku 1927. W wieku XIX, miasto znacznie ożywiło się gospodarczo dzięki gospodarstwu Potockich, ostatnich jego właścicieli.

Pałac Potockich z XVII w, jest najstarszym zabytkiem Koniecpolu. Budowę jego rozpoczęto w 1603r, na miejscu istniejącego wówczas dworu drewnianego. Najstarszą częścią pałacu jest skrzydło na rzucie kwadratu z dwiema przybudówkami. Do dziś zachowały się również oficyny kuchenna i stajenna z XVIII-XIX w, murowana baszta z 1 połowy XVII w, przebudowana w XIX w, oraz park z 1 połowy XVII w.

Kościół p.w. Świętej Trójcy z XVII w. Wewnątrz unikatowe Zacheuszki z 2 połowy XVIII w, rzeźbiona ambona z tegoż okresu, kamienna chrzcielnica, oraz nagrobek Stanisława Koniecpolskiego w formie sarkofagu z rzeźbą śpiącego rycerza ufundowany w roku 1856.

Kościół p.w. św. Michała Archanioła z 1767r. W ołtarzu bocznym obraz M.B. Bolesnej z XVII-XVIII w, kropielnica z dawnej głowicy jońskiej z kieleckiego marmuru pochodząca z pałacu, oraz tablice pamiątkowe rodziny Potockich.

Mieszkański dom mieszkalny z XVII w. Powstał z wapienia łupanego z ceglany mi sklepieniami. W sieni zachowały się fragmenty dekoracyjnych ornamentów roślinnych.

Murowana kaplica cmentarna wzniesiona w 1829r, na cmentarzu parafialnym Świętej Trójcy. Wewnątrz kaplicy znajduje się prostokątna krypta grobowa, gdzie pochowani są członkowie rodu Koniecpolskich.

Wokół miasta biegnie Ścieżka Rowerowa Przyrodniczo-Dydaktyczna przeprowadzona przez wszystkie zabytki najbliższej okolicy.

Koziegłowy

Miasto położone na północny zachód od Myszkowa, datowane przed 1106r.

Jeden z właścicieli Koziegłów, Krystyn I, wystawił własną, 42 chorągiew i poprowadził ją pod Grunwald 15 lipca 1410r.

W 2 połowie XIV w, Koziegłowy przeżyły okres rozkwitu i nastąpiła lokacja miasta, natomiast zniszczenia wojenne spowodowane potopem szwedzkim, rozwój kapitalizmu i budowa kolei warszawsko-wiedeńskiej z pominięciem tego terenu doprowadziły w końcu do utraty praw miejskich w roku 1870. Prawa miejskie przywrócono Koziegłowom w roku 1949. Kościół p.w. św. Marii Magdaleny z XV-wiecznym prezbiterium i nawą dobudowaną ok. 1679r. Ciekawostką są dwie rzeźby drewniane Matki Boskiej i Jana Chrzciciela stojące w Ogrójcu, mogące pochodzić ze szkoły Wita Stwosza, oraz gotyckie freski w prezbiterium. Kościół szpitalny p.w. św. Barbary z 2 połowy XVII w z przytułkiem, remontowany w 1896r. Murowana kamienica w rynku, z 1 połowy XIX w.

W XIII w, zbudowano w Koziegłowach drewniano - ziemny zamek. Pod koniec wieku XIV zamek przebudowano na murowany. Pierwsza wzmianka o nim pochodzi od Jana Długosza z roku 1409. Od roku 1548 zamek popadał w ruinę, a w roku 1865 został rozebrany. Do dnia dzisiejszego pozostały jedynie ślady zamku wśród łąk i bagien po prawej stronie szosy z Koziegłów do Gniazdowa.

Pałac biskupi z XVII-XVIII w, przebudowany w roku 1930, obecnie mieści przedszkole.

Ciekawostką jest sześciometrowy słomkowy kapelus, ustawiony na rozstajach dróg, wpisany do księgi rekordów Guinnessa. Nawiązuje on do miejscowej tradycji rzemieślniczej.

Przez miasto przechodzi złoty Szlak Żarecki, oraz szlaki rowerowe.

Koziegłówki

Wieś położona na południe od Koziegłów.

Sanktuarium św. Antoniego Padewskiego z lat 1900-07. Wewnątrz barokowe wyposażenie, a w ołtarzu głównym obraz patrona świątyni poświęcony przez papieża Urbana VIII, przywieziony w roku 1635.

Kroczyce

Wieś gminna położona na północny-wschód o Zawiercia, nad potokiem Wodząca. Wzmiankowana po raz pierwszy w roku 1262, jako uposażenie wojewodów krakowskich.

Kościół p.w. św. Jacka i Marii Magdaleny z XIX w, z kamienia wapiennego. Wewnątrz ołtarz w kształcie Groty z Lourdes wykonany z kalcytu wydobytego z pobliskiej Jaskini Głębokiej. Obok kościoła rośnie lipa - pomnik przyrody.

We wsi zachowały się drewniana zagroda z połowy XIX w, oraz murowane i drewniane domy z początku i końca tegoż wieku. Na pobliskiej Górze Bliszczowa, małeńki i zadbany cmentarz z I Wojny Światowej.

Przez wieś przebiega złoty Szlak Zamonitu i ma swój początek czarny Szlak Kroczycki.

Kromolów

Dzielnica Zawiercia ze źródłami Warty. Jako osada wzmiankowany w bulli papieskiej w 1193r. Prawa miejskie Kromolów otrzymał na przełomie XIV i XV w, natomiast utracił je w 1869r. Od 1976r stał się administracyjną częścią Zawiercia.

Kościół p.w. św. Mikołaja z XVI w, kilkakrotnie przebudowywany, zachował jedynie Barokowe ołtarze i chrzcielnicę. Przy prezbiterium znajdują się legendarne drzwi żelazne z XV w, pochodzące z kaplicy zamku Ogrodzieniec, lub zbójnickiej warowni na Okienniku Wielkim. Nagrobek gen. Konstantego Gostkowskiego z 1817r, i jego żony.

Kirkut z XVIII, XIX w, na którym jest kilkaset macew.

Cmentarz z mogiłami żołnierzy z I Wojny Światowej i poświęcony im pomnik w formie trumny przykrytej sztandarem.

Przez dzielnicę przebiega zielony Szlak Tysiąclecia.

Krzeszowice

Miasto gminne położone nad Rudawą w Rowie Krzeszowskim, wzmiankowane w 1286r.

W roku 1625, tutejszy proboszcz przekazał pierwsze wiadomości o źródłach siarczanych, którymi zainteresowano się dopiero w 2 połowie XVIII w. Od tej pory Krzeszowice znane były jako miejscowość uzdrowskowa. W 1924r Krzeszowice otrzymały prawa miejskie, potwierdzenie praw miało miejsce w 1933r. Tytuł uzdrowska, miasto otrzymuje w 1928r.

Na Rynku znajduje się najstarszy zabytek – pałacyk Vauxhall (Foksal) z lat 1783-89, pełniący w XIX w rolę domu zdrojowego.

Pałac Potockich z lat 1850-57 usytuowany w parku w stylu angielskim z roku 1849, gdzie rośnie ok. 1.500 drzew, w tym wiele okazów egzotycznych, oraz kolekcja dębów.

Stary pałac z początku XIX w.

Kościół p.w. św. Marcina z lat 1833-44. Na okazałej fasadzie z piaskowca, figury czterech ewangelistów. We wnętrzu ołtarze z włoskich marmurów, w ołtarzu głównym Hołd Trzech Króli z 1596r, oraz nagrobek S. Lubomirskiego zmarłego w roku 1613.

Zdrój Główny z 1779r, pierwsze ujęcie wody siarczanej.

Łazienki Zofia z ok. 1819r. ufundowane przez Zofię Potocką, modernizowane w roku 1876 i 1969, służą dzisiaj jako ośrodek rehabilitacyjny.

Willa Japonka z 1920r, usytuowana w parku uzdrowskim.

Stary szpital dla mieszkańców, oraz dom dla starców i kalek, oba z roku 1829.

Dworzec kolejowy z 1847r.

Zespół dawnego folwarku z 1788r.

Kaplica z 1864r na cmentarzu, gdzie umieszczono prochy Józefa Chłopickiego, naczelnego wodza Powstania Listopadowego, zmarłego w 1854r.

W Krzeszowicach, w roku 1888 urodziła się Olga Drahonowska – twórczyni polskiego harcerstwa, założycielka pierwszej żeńskiej drużyny skautowej we Łwowie w 1911r.

Przez miasto przebiega czerwony i żółty szlak pieszy, kilka rowerowych, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Krzykawka

Wieś między Sławkowem a Bolesławiem.

Dworek z roku 1724, z łamanym dachem, krytym gontem. Obecnie biblioteka.

Ślady grodu rycerskiego z połowy XIII w.

5 maja 1863r, miała nieopodal miejsce jedna z potyczek Powstania Styczniowego, **Bitwa pod Krzykawką**. Zginął tu m. in. włoski generał Francesco Nullo. Na polu bitwy znajduje się pomnik upamiętniający śmierć poległych.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Francesco Nullo.

Krzywopłaty - patrz Bydlin

Kusięta

Wieś położona między Olsztynem a Częstochową, wzmiankowana w 1382r.

Ciekawostką są drewniane domy z końca XIX i początku XX w. Obok wybitniejsze ostańce Gór Towarnych, Lisica, Sowa i Rachowiec.
Przez wieś biegnie Czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz szlaki rowerowe.

Lelów

Wieś gminna położona nad rzeką Białką, Na granicy Jury i Niecki Nidziańskiej. Pierwotny gród, na terenie dzisiejszego Staromieścia, prawa miejskie otrzymał przed 1314r. Na obecne miejsce Lelów został przeniesiony przez Kazimierza Wielkiego w 1354r. Stał tam zamek, wzniesiony przez Konrada Mazowieckiego w 1246r, rozebrany w latach 1804-05 na rozkaz zaborcy pruskiego, oraz klasztor Franciszkanów z 1825r, również rozebrany.

Prawa miejskie Lelów stracił w roku 1869.

Średniowieczny układ urbanistyczny z Rynkiem pośrodku i studnią.

Kościół p.w. św. Marcina, istniejący przed 1370r, przebudowany gruntownie w roku 1638. Zachowała się jedynie kaplica św. Anny z gwiazdzistym sklepieniem.

W rejonie dawnej fosy miejskiej, zespół stodoł z przelomu XIX i XX w.

Ciekawostką Lelowa jest grób cadyka Dawida. Jest to miejsce corocznych styczniowych pielgrzymek lełowskich Żydów z całego świata do tego miejsca.

Pod koniec sierpnia, odbywa się tu Święto Ciulimu i Czulentu. Jest to impreza plenerowa, pokazująca kulturę polską i żydowską.

Niewątpliwą atrakcją jest spływ pontonowy malowniczą rzeką Białką do Białej Wielkiej.

Na południe przy drodze 794, za stacją benzynową odnaleźć można ciekawe pulsujące źródła. Przez gminę przebiega czarny szlak rowerowy.

Leśniów

Dzielnica Żarek od 1950r.

Zespół klasztorny Paulinów nad źródłem Leśniówki.

Kościół p.w. Nawiedzenia NMP. Jest to Sanktuarium MB Leśniowskiej Patronki Rodzin.

Zbudowany w 1559r, z fundacji Jana Korycińskiego. W 1762r dobudowano murowaną kruchtę, w 1791 przedłużono nawę a w 1798 dobudowano wieżyczkę na sygnaturkę.

W ołtarzu głównym, 70-centymetrowa lipowa figura Matki Bożej z Dzieciątkiem pochodząca z XIV w. Figurę przemalowano w XIX w, techniką olejną usuwając pierwotną polichromię.

Zespół klasztorny otacza park z zabytkowymi lipami, oraz mur z XVIII w.

Przez dzielnicę przechodzą szlaki żółty, czarny piesze, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Łany Wielkie

Wieś położona na północ od Żarnowca, nazwa Łany była użyta po raz pierwszy przez Jana Długosza w XV w.

Kościół p.w. św. Wojciecha. Pierwsza źródłowa wzmianka o kościele pochodzi z 1233r. Do dziś w obecnym kościele zachowało się jednoprzęsłowe prezbiterium z półkolistym zamknięciem z XIII w. W wielokrotnie przebudowywanym kościele, w starej części odkryto polichromię z XIV i XV w. Świątynia wzniesiona na terenie, gdzie był Stary Żarnowiec.

Na terenie obecnego kościoła, mogła istnieć kiedyś pogańska świątynia Świętowita.

Pomnik upamiętniający odrodzenie się Polski z trzech zaborów z 1922r.

Łazy k. Jerzmanowic

Wieś położona na południe od Jerzmanowic, pomiędzy Doliną Szklarki i Będkowską.

Dwór z XIX w, przebudowany w roku 1920. Jedyny zachowany na terenie gminy dwór ziemiański, z ryzalitami od frontu, oraz dwu i czterospadowym dachem. Obecnie schronisko PTSM. Znajduje się tu również pomnik upamiętniający pacyfikację wsi z 1943r.

Przez wieś przebiega zielony szlak pieszy, oraz niebieski rowerowy.

Łazy k. Zawiercia

Miasto na południowy zachód od Zawiercia. Pierwsza wzmianka pochodzi z roku 1790, kiedy Łazy były przysiółkiem Rokitna Szlacheckiego.

Dzięki przebiegającej przez Łazy kolei warszawsko-wiedeńskiej i powstaniu tu w 1850r pierwszego przystanku, miejscowość folwarczna zaczęła rozwijać się gospodarczo. W pobliżu wybudowano cementownię „Wysoka” w 1884r. Powstała również cegielnia w roku 1887, a w roku 1898 fabryka cementu. Dalej wybudowano jeszcze drugą cegielnię, Fabrykę WYROBÓW Ogniotrwałych, oraz Łazowskie Zakłady Ceramiczne. Ponadto jest to znana stacja rozrządowa na wylocie linii kolejowych ze Śląska. Łazy otrzymały prawa miejskie w 1967r. Kolejowa wieża ciśnień z 1898r.

Cmentarz wojenny z 1914r.

W pobliskiej dzielnicy Wysoka, ruiny pałacu z XVIII w, wraz z zaniedbanym parkiem. Warto skorzystać w ośrodku „Klaudiusz” z krytego basenu, oraz ściany wspinaczkowej. Przez miasto przebiega zielony Szlak Tysiąclecia, niebieski pieszy, oraz rowerowe.

Łutowiec

Wieś na wschód od Żarek, wzmiankowana w 1424r.

Na wysokiej skale niktłe pozostałości muru wieży mieszkalno-obronnej. Strażnica powstała w XIV-XV w, natomiast opuszczono ją na przełomie XV i XVI w. Obok skały, ślady fortyfikacji ziemnych i majdanu gospodarczego. Do dziś zachowały się jedynie piwnice. Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz czarny rowerowy.

Małusy Wielkie

Wieś na wschód od Częstochowy, wzmiankowana w roku 1381.

Zabudowania podworskie z 2 połowy XIX w, do których należy murowany dwór, rządówka również murowana, kaplica, oraz park dworski.

W lasku przy niebieskim szlaku odkryto groby ciałopalne z okresu kultury Łużyckiej. Przebiega tędy niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Melchów

Wieś na północ od Lelowa.

Znana z **Bitwy pod Melchovem** 30 września 1863r, w której ciężko ranny został osiemnastoletni wówczas Adam Chmielowski wyniesiony później na ołtarze. Wydarzenie to upamiętnia pomnik. Na żelaznym krzyżu umieszczonych jest 120 sęków na pamiątkę liczby poległych powstańców.

Mirów

Wieś w środkowej części Wyżyny Częstochowskiej.

Ruiny zamku z początku XIV w, wybudowanego za Kazimierza Wielkiego, a powstałego na miejscu starego, drewniano-ziemnego. Pierwsza wzmianka historyczna o zamku pochodzi z roku 1405. Obecnie niedostępny ze względu na prace wykopaliskowe.

Znajduje się tu Stacja Jurajskiej Grupy GOPR.

Głównym szlakiem przebiegającym przez wieś jest czerwony Szlak Orlich gniazd oraz szlaki rowerowe i Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Mników

Wieś położona na zachód od Krakowa, wzmiankowana w 1389r, jako wieś rycerska.

Dawny dwór Kamedułów z Bielana z początku XVII w, wielokrotnie przebudowywany. Obecnie służy jako dom zakonny siostr Albertynek.

Młyn wodny drewniano-murowany, tzw. Na Pile z 1 połowy XIX w.

Przez wieś przechodzi niebieski Szlak Brzozowy, oraz zielony rowerowy.

Modlnica

Wieś na północ od Krakowa, wzmiankowana w roku 1254.

Kościół drewniany p.w. św. Wojciecha i MB Bolesnej z 1553r. Wewnątrz renesansowa polichromia i gotycki obraz Matki Bożej. Obok kościoła stoi dzwonnica z XVIII w, a w niej dzwony z lat 1492, oraz 1542.

W parku naprzeciw kościoła stoi klasycystyczny dwór z XVIII-XIX w. Obecnie Dom Pracy Twórczej Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Przebiega tędy czarny szlak pieszy, oraz czarny szlak rowerowy.

Morawica

Wieś na zachód od krakowskich Balic, wzmiankowana w 1238r.

Kościół p.w. św. Bartłomieja z lat 1743-48, ufundowany przez Czartoryskich, posiada późnobarokowe wyposażenie. Obok dzwonnica w formie bramy triumfalnej z 1 połowy XVIII w.

Dawny dwór z XIX w, przebudowany w 1 połowie XX w, otoczony pozostałością ogrodu. Obecnie mieści się tam szkoła.

Plebania obronna z roku 1666, stojąca na zrębach skrzydła dawnego zamku Toporczyków z XIII w. O istnieniu na tym miejscu zamku świadczą piwnice plebanii z łukowatymi sklepieniami i fundamentami pochodzącymi z przełomu XIII i XIV w.

Morsko

Wieś położona na północny-wschód od Zawiercia. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1327r, kiedy Władysław Łokietek nadał Morsko kanonikom laterańskim z Mstowa.

Ruiny XIV – wiecznego zamku rycerskiego, wzmiankowanego w roku 1390.

Zamek zw. Bąkowcem wzniesiony został na osobnym wzgórzu liczącym 380m n.p.m.

W roku 1929 u stóp skały dobudowano dom z kamienia.

U podnóża ruin rozciąga się obecnie całoroczny obiekt rekreacyjny z basenem, kortami, stadniną, a w okresie zimowym oferującym dośnieżany stok narciarski.

Znajduje się tu zimowa stacja Jurajskiej Grupy GOPR.

Na południe od ruin, znajduje się charakterystyczna skała, **Okiennik Mały zw. Morskim**.

Przebiega tędy czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz szlaki rowerowe.

Moskorzew

Wieś gminna na wschód od Szczekocin, wzmiankowana w 1239r.

Kościół p.w. św. Małgorzaty z lat 1380-94, restaurowany w latach 1892-1906, staraniem hrabiny Marii Potockiej. Przez krótki czas pełnił rolę zboru ariańskiego. Obok murowana plebania z przełomu XIX – XX w.

Dwór drewniany z końca XVIII w, przebudowany na przełomie XIX i XX w, murowana oficyna z połowy XIX w, murowana wieża mieszkalna z przełomu XIV i XV w, przebudowana w wieku XVIII, oraz stajnia, spichlerz i pozostałości parku – całość z XIX w.

Przez gminę przebiega żółty Szlak Kosynierów.

Mostek

Wieś na południowy wschód od Wolbromia.

Kościół drewniany z roku 1571, przeniesiony w roku 1938 ze Smardzowic. Wewnątrz późnobarokowe wyposażenie z XVIII w.

Mrzygłód

Dzielnica Myszkowa, wzmiankowana w latach 1373-74, w związku z budową kościoła. Mrzygłód utracił prawa miejskie w 1870r, w wyniku carskich represji za udział mieszkańców w powstaniu styczniowym.

Sanktuarium Matki Bożej Mrzygłodzkiej z XVII w, wybudowane na miejscu dawnego kościoła modrzewiowego. W kaplicy Jezus Ukrzyżowany, obok Matka Boska i św. Maria Magdalena w XVIII-wiecznych strojach polskich. W nawie, naprzeciw siebie rzadko spotykane dwie ambony służące do przeprowadzania dysput. Obok oryginalna kalwaria z rzeźbami z brązu, osadzonymi na cokołach z jurajskiego kamienia wapiennego. Przez dzielnicę przechodzi Międzynarodowy Szlak Maryjny i szlak rowerowy. Mają tu też początek szlaki piesze żółty, czarny, oraz zielony Szlak Rzędkowicki.

Mstów

Miejscowość gminna na północny-wschód od Częstochowy, wzmiankowana w 1193r, na prawach miejskich w latach 1278-1870.

Kaplica cmentarna św. Wojciecha z 1620r, z ołtarzem z 1 połowy XVII w, i okuciem drzwi wejściowych z wieku XV.

Pozostałości zespołu dworskiego z XIX w.

Zespół zabytkowych XX-wiecznych, murowanych stodoł, niestety większość w złym stanie. Przebiega tędy czerwony Szlak Jury Wieluńskiej, Międzynarodowy Szlak Maryjny, oraz kilka szlaków rowerowych.

Myszków

Miasto powiatowe w obniżeniu Górnej Warty. Najstarsze zapiski pochodzą z 1437r, a dotyczą osady młyńskiej Cieszówka. Dzisiejsza nazwa znana jest od roku 1629.

Kościół p.w. św. Stanisława, powstały w latach 1907-1930. Wewnątrz alabastrowy ołtarz, oraz balustrada i Zacheuszki również z alabastru.

Pałac Fabrykanta, budynek rodziny Schmelzerów z lat 1883-97 z oryginalnymi witrażami i bogatymi detalami architektonicznymi.

Zespół tworca kolejowego kolei warszawsko – wiedeńskiej, główny atut dawnego i obecnego przemysłowego rozwoju miasta. Dominował w tym czasie przemysł metalowy, włókienniczy oraz papierniczy.

Zespół dworski z XIX/XX w, w dzielnicy Myszkowa, Będuszu wzmiankowanej w 1443r. Na zespół składa się: dwór murowany, kamienne czworaki i zabudowania gospodarcze.

Przez miasto przechodzi Międzynarodowy Szlak Maryjny, oraz szlaki rowerowe.

Nakło

Wieś na północny – wschód od Irządź, która prawa miejskie utraciła w 1825r.

Kościół p.w. św. Mikołaja z końca XVII w.

Pałac z lat 1770-80, zbudowany przez Bystrzanowskich, przebudowany w 2 połowie XIX w przez Zbijewskich.

Zabudowania gospodarcze z XVIII – XIX w.

Park geometryczny z XVIII w, a w nim m. in. pomnikowa lipa drobnolistna i buk zwyczajny.

Niegowa

Wieś gminna na wschód od Żarek, wzmiankowana w 1306r.

Kościół p.w. św. Mikołaja z 1440r. Po przebudowach w XVIII w, oraz w roku 1926, oryginalne zostały jedynie XV-wieczne absyda i przypory. W studni na podwórzu plebanii, na głębokości ok. 33m, odkryto jaskinię.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz również czerwony rowerowy.

Niegoszowice

Wieś na wschód od Rudawy.

Pałac z początku XIX w, z fragmentami z wieku XVI, z zachowanym zespołem parkowym.

Niegowonice

Wieś położona na południe od Łaz, wzmiankowana przez Jana Długosza w 1306r.

Kościół p.w. św. Franciszka z Asyżu wybudowany w 1802r, z fundacji Franciszka Grabińskiego, odrestaurowany w 1909r.

Mogiła ośmiu powstańców, poległych 5 maja 1863r w **Bitwie pod Krzykawką**, na cmentarzu parafialnym z 1798r.

Dwór modrzewiowy, przebudowany w 1926r, obecnie własność prywatna.

Dwie zabytkowe kapliczki, słupowa drewniana, oraz murowana z figurą Jana Nepomucena.

We wsi ma swój początek czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej, oraz żółty Szlak Zamonitu.

Ogrodzieniec

Miasto na południowy zachód od Zawiercia, nad źródłem Czarnej Przemszy, jako wieś wzmiankowane w 1385r. Prawa miejskie Ogrodzieniec otrzymał przed 1409r, utracił je w 1870, a odzyskał dopiero w roku 1973. W wieku XIX zbudowano tu trzy fabryki cementu, fabrykę prochu i amunicji, oraz cegielnię i Przedsiębiorstwo Materiałów Izolacji Budowlanej, sławny na całą Polskę „Etemit”.

Kościół Przemienienia Pańskiego z roku 1787, zbudowany na miejscu XIV-wiecznego drewnianego. We wnętrzu rokokowy wystrój i krucyfiks z XVI w. Na placu przed kościołem stoi figura Matki Boskiej z 1806r, oraz pomnik Jana Pawła II.

Dawny ratusz, w którym przed I Wojną Światową była karczma, później piekarnia, obecnie budynek jest gruntownie remontowany.

Kapliczka św. Jana Nepomucena, na źródłach Potoku Ogrodzienieckiego zw. Masłonicą.

W pobliskim lesie zachowały się pozostałości prochowni. W roku 1870, na mocy ukazu carskiego, na miejscu średniowiecznej, wybudowano nowoczesną jak na te czasy fabrykę prochu „Zawiercie”. Zatrudniała 70-ciu robotników, w jej skład wchodziło 12 wydziałów. Po upadku caratu, wycofujące się z Ogrodzieńca wojska wysadziły zakład w powietrze. Do dziś zachowały się wały ziemne, resztki murów, piwnic i wysokie słupy z cegły oddzielające dawniej działa prochowni. W dawnym budynku zarządcy mieści się obecnie leśniczówka.

Ogrodzieniec znany jest w całej Polsce z ruin zamku w pobliskim Podzamczu.

Przez miasto biegnie niebieski Szlak Warowni Jurajskich i ścieżka przyrodniczo dydaktyczna wokół prochowni.

Ojcowski Park Narodowy

Utworzony w 1956r, jest najmniejszym parkiem narodowym w Polsce. Jego powierzchnia to 2.146ha, natomiast łącznie ze strefą ochronną zajmuje obszar 6.777ha. Obejmuje Dolinę Prądnika i Dolinę Sąpsowską, okolone ścianami skalnymi o różnorodnych kształtach. Najbardziej znane to Brama Krakowska, Igła Deotymy, Skały Panieńskie i Skały Kawalerskie. Znaleźć tu można wiele źródeł i wywierzyisk, których naliczono ok. 30 a zróżnicowanie terenu pozwala na występowanie wielu ciekawych przedstawicieli flory i fauny. Charakterystycznym ssakiem dla OPN-u jest nietoperz. Występuje tu aż 17 z 21 polskich gatunków. Na terenie parku znajdują się dwa średniowieczne zamki: Ojców i Pieskowa Skała, oraz grodziska i udostępnione do zwiedzania jaskinie Ciemna i Łokietka.

Przez OPN przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, żółty Szlak Dolinek Jurajskich, Czarny Szlak Łokietka, zielony Szlak Jaskini Ciemnej i na Górę Okopy, ścieżki dydaktyczne oraz szlaki rowerowe.

Ojców

Wieś położona w Dolinie Prądnika, wzmiankowana po raz pierwszy w XII w. Leży na terenie „Ojcowskiego Parku Narodowego”.

Ruina zamku Kazimierzowskiego z XIV w, wzniesionego na miejscu dawnej warowni z wieku XII. Z wielokrotnie przebudowywanego zamku pozostała ośmiokątna wieża z XIV w, na skale Stopka, resztki muru domu mieszkalnego z XVII w, zarys gotyckiego domu mieszkalnego, oraz filary mostu. Na dziedzińcu znajduje się studnia wykuta w litej skale na głębokość 48m, obecnie zasypana do głębokości ok. 20m. W zachowanej wieży bramnej jest izba muzealna, z wystawą dotyczącą zamku i jego właścicieli, oraz makietą-rekonstrukcją ojcowskiego zamku.

Muzeum Przyrodnicze im. W. Szafera, prezentacja flory i fauny Ojcowskiego Parku Narodowego, oraz eksponatów geologicznych i wykopaliskowych – obecnie w przebudowie. Muzeum Regionalne PTTK, z bogatą ekspozycją ojcowskich strojów ludowych, oraz Izba Pamięci Powstania Styczniowego.

Kaplica Na Wodzie p.w. św. Józefa Robotnika, przebudowana w 1901r z łazienek zdrojowych. Stoi na drewnianych słupach dzięki carowi Mikołajowi II, który zabronił budowy sakralnej na Ziemi Ojcowskiej.

Jaskinia Łokietka - o rozwinięciu poziomym, do której prowadzi wąska szczelina skalna o dł. ok. 20m. Łączna długość sal i korytarzy wynosi ok. 270m. Między niektórymi komorami wybito przejścia, umożliwiając w ten sposób ruch turystyczny. Jaskinia uznana została za zabytek w roku 1927.

Jaskinia Ciemna - obszerna pozioma jaskinia o długości korytarzy 230m, stanowiąca jedno z najcenniejszych stanowisk archeologicznych w Polsce. Część pochodzących stąd znalezisk datowanych na ok. 120 tys. lat, eksponowana jest w Muzeum OPN. Przed wejściem znajduje się rekonstrukcja obozowiska Neandertalczyków, dalej platforma z widokiem na malowniczą Dolinę Prądnika i Skalę Rękawica. Można stąd podziwiać ciekawą formę skalną - Bramę Krakowską, oraz Źródło Młodości, jedno z licznych źródeł wywierzyskowych na Jurze.

Park Zdrojowy i pensjonaty z XIX w: Hotel Pod Łokietkiem, Hotel Pod Kazimierzem, Bazar Warszawski, Willa Jadwiga.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz niebieski Warowni Jurajskich. Ponadto inne szlaki piesze i ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne.

Olkusz

Miasto na skraju Wyżyny Olkuskiej, nad rzeczką Babą, wzmiankowane w XI w.

Pierwotnie była to osada gwarków wydobywających galwan, oraz błyszcz ołowiany. Prawa miejskie osada otrzymała przed rokiem 1299. Już wówczas Olkusz był zwany „Srebrnym Miastem”. Posiadał królewski przywilej w swobodnym poszukiwaniu, wydobywaniu, oraz przetwarzaniu kruszców, pod warunkiem przekazywania jedenastej części na rzecz skarbu królewskiego. „Złoty Wiek” miasta rozpoczął się w XV w, a od wieku XVII nastąpił powolny upadek spowodowany złą gospodarką, zbyt intensywnym podkopywaniem miasta czego skutkiem było częściowe zawalenie budynków, w końcu zalewaniem sztolni wodami Baby.

Bazylika Mniejsza p.w. św. Andrzeja Apostoła, wzmiankowana w 1317r.

We wnętrzu Wielki Ołtarz z początku XVII w, bogato zdobiona ambona z baldachimem z 1639r, ołtarz św. Mikołaja z 1 połowy XVII w, ołtarz Pana Jezusa z 1640r, chrzcielnica z 1586r, kropielnica z XVII w, oraz słynny polioptyk – otwierany ołtarz w formie książki, z roku 1485. Znajdują się tu również, pochodzące z początku XVII w, należące do najciekawszych i najstarszych w Polsce organy, zbudowane na zamówienie olkuskich gwarków. Obok kościoła wolnostojąca 45-metrowa dzwonnica z 1913r, kaplica p.w. św. Jana Kantego z 1378r, oraz kaplica p.w. św. Anny z połowy wieku XV.

W Rynku XVI i XVIII-wieczne kamieniczki z zachowanymi portalami ze „Złepieńca Parczewskiego” – czerwonego kamienia pochodzącego z dziś nieczynnego kamieniołomu na podolkuskich Parczach. Wiele z nich posiada wielokondygnacyjne piwnice.

W jednej z kamienic mieściła się mennica królewska.

Batorówka, najstarszy budynek w Olkuszu, z podziemiami z XIV w, oraz dawnym małym szybem górniczym służącym do wydobywania srebra. Obecnie Muzeum Regionalne PTTK.

Muzeum Pozarnictwa Ziemi Olkuskiej, przedstawiające historię pożarnictwa od XV w.

Muzeum Afrykanistyczne im. B. Szczygła, poświęcone kulturze i sztuce Czarnego Lądu.

Muzeum Wikliny im. W. Wołkowskiego z dziełami artysty wykonanymi z wikliny.

Ciekawostką jest rekonstrukcja baszty, murów obronnych, oraz drewnianych hurdycji.

Dwa zdewastowane cmentarze żydowskie na Piaskach, z XVII-wiecznymi maczewami, jednymi z najstarszych w Polsce.

Stary cmentarz z mogiłą Francesco Nullo, włoskiego oficera poległego 5 maja 1863r,

w **Bitwie Pod Krzykawką**.

Przez Olkusz prowadzi szerokotorowa Linia Hutniczo Siarkowa (LHS). Swego czasu, na stacji Olkusz rozpoczynał bieg bezpośredni pociąg do Moskwy.

Przez miasto przebiega niebieski Szlak Francesco Nullo, żółty Szlak Pustynny, zielony pieszy, szlaki rowerowe, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny

Olsztyn

Wieś gminna położona na południowy wschód od Częstochowy, wzmiankowana w 1343r w kronikach Jana z Czarnkowa. Olsztyn był na prawach miejskich w latach 1488-1818.

Ruiny wzniesionego przez Kazimierza Wielkiego, warownego zamku z XIV w. Zamek należał do nadgranicznych warowni małopolskich. Najbardziej charakterystycznym elementem jest 35-metrowa okrągła wieża z kamienia, w górnej części osmiokątna nadbudowana z cegły. Wieża pochodzi z XIII w, jest więc starsza od zamku, który zbudowany został na miejscu drewnianego grodziska z XI w. Oprócz wieży, zachowały się fragmenty murów obronnych, oraz prostokątna baszta obserwacyjna zwana Starościąnską.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela, odbudowany w latach 1722-26 w dużej części

z materiałów pochodzących ze zrujnowanego zamku. W podziemiach kościoła, w naturalny sposób zmumifikowane zwłoki Konfederata Barskiego w mundurze.

Obok kościoła i plebanii z początku XX w, znajduje się grupa 14 pomnikowych lip w wieku od 170 do 270 lat.

Niewątpliwą atrakcją jest Catoroczna Ruchoma Szopka Jana Wewióra. W stuletniej zabytkowej chałupie utworzył on ekspozycję szopki składającej się z ponad 350 figurek lipowych, z czego większość ruchomych. Ciekawostką jest drewniana „Zmorka” witająca turystów, oraz loch z uwięzionym wojewodą Maćkiem Borkowicem i inne zaskakujące niespodzianki. Na miejscu zakupić można drewniane anioły, wystrugane przez autora.

Na południe od Olsztyna znajduje się utworzony w 1953r, największy na Wyżynie Częstochowskiej **Rezerwat Leśny „Sokole Góry”**. Chroni on na obszarze 210,86ha, 9 zalesionych wzgórz wapiennych, mogących być pozostałością rafy morza jurajskiego. Wzgórze porasta buczyna, bory mieszane z sosną, modrzewiem, grabem i jodłą, oraz bory sosnowe. Znajduje się tu największe po Ojcowskim Parku Narodowym skupisko 46 jaskiń.

Przez gminę przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, czarny Szlak im. B. Rychlik, zielony Szlak Walk 7 Dywizji Piechoty Wrzesień 1939, oraz liczne szlaki rowerowe.

Ostrężnik

Przysiółek wsi Trzebnów na południe od Złotego Potoku.

Znajdują się tu ruiny, a raczej pozostałości murów zamkowego przyziemia. Pierwsze wzmianki o ruinach zamku pojawiły się dopiero w XIX w. Wykopaliszka z roku 2002 nie potwierdziły pochodzenia budowli z wieku XIV jak większości Jurajskich „Orlich Gniazd”.

Tajemnica osnuta wokół budowli pozwoliła na przypuszczenia, że był to zamek więzienny dla niewygodnych ludzi dla króla, oraz wysoko postawionych osobistości.

Cały teren wokół stanowi **Rezerwat Leśny „Ostrężnik”**, utworzony w 1960r, na obszarze 4,10ha. Chroni on wapienne wzgórze o wys. 373m n.p.m. wraz z naturalnym lasem bukowo – grabowym wokół ruin.

Przez przysiółek przebiega Czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, żółty Szlak Zamonitu, czarny Szlak Gór Gorkowskich - szlaki rowerowe.

Paczółtowiec

Wieś położona między Doliną Raclawki a Doliną Eliaszkówki. Początki osady to wiek XIV. Jodłowy kościół p.w. Nawiedzenia NMP z roku 1510. Jest to najstarszy spośród późnogotyckich kościołów na Ziemi Krakowskiej. Wewnątrz w barokowym ołtarzu cudowny obraz MB Paczółtowskiej z Dzieciątkiem z XV w, antepedium z ok. 1470r, odlana z brązu chrzcielnica z 1533r i chór z organami z 1701r. Na północnej ścianie zachowały się fragmenty XVII-wiecznej polichromii.

Przez wieś przebiega czerwony szlak rowerowy.

Piasek

Wieś koło Janowa, wzmiankowana w 1388r.

Liczne kapliczki z przełomu XIX i XX w.

Kuźnia z 200 letnią tradycją, oraz trzy zabytkowe studnie.

Bierze tu początek osobliwy Kosmiczny Szlak Turystyczny – Galeria Planet, prowadzący po planetach Układu Słonecznego.

Pieskowa Skała

Osada należąca do Sułoszowej, położona w Dolinie Prądnika, na terenie **Ojcowskiego Parku Narodowego**.

Murowany zamek z XIV w, zbudowany na miejscu starego drewnianego, wzmiankowanego w dokumencie Władysława Łokietka z roku 1315. Jako jedyne „Orle Gniazdo” oparł się zębowi czasu i Szwedom, dzięki czemu może cieszyć oko jako perełka na jurajskich szlakach.

W roku 1557 zamek został gruntownie przebudowany i z gotyckiego, zyskał renesansowy wygląd na wzór rezydencji na Wawelu. Data 1578, wykuta przed wejściem na dziedziniec dotyczy prawdopodobnie roku zakończenia przebudowy zamku. W roku 1768 zamek ponownie przebudowany, zatracił renesansowy charakter i stał się bryłą bezstylową. Na dziedzińcu znajduje się studnia wykuta w skale sięgająca dnem poniżej poziomu Prądnika.

Barokowa kaplica zamkowa p.w. św. Jerzego, o powierzchni 120m², z 1661r. Liturgicznie nieczynna, wchodzi w skład zespołu muzealnego.

Obecnie na zamku mieści się oddział Muzeum Zamku Królewskiego na Wawelu. Podziwiał tu można m. in. kolekcję rzeźb gotyckich, obrazy krakowskiej szkoły malarskiej XV wieku, gobeliny flamandzkie z XVI w, kolekcję naczyń i sprzętów codziennego użytku, oraz meble i wiele innych równie ciekawych eksponatów.

W pobliżu zamku znajduje się najbardziej charakterystyczna i znana w całej Polsce 25-cio metrowa skała „**Maczuga Herkulesa**”. Obok sylwetki nietoperza, jest symbolem OPN.

Willa Chopin i Rusalka, obie z końca XIX w.

Przez osadę przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, żółty pieszy, oraz niebieski rowerowy.

Pilica

Miasto w południowej części Wyżyny Częstochowskiej u źródeł Pilicy, znane już w 1227r.

Położone było na stoku Góry św. Piotra. Prawa miejskie otrzymało w roku 1393, przeniesione na nowe miejsce u stóp góry. Z Pilicy pochodziła Elżbieta Pilecka, trzecia z czterech żon Jagiełły. Od XIV do XVI w miasto było ośrodkiem rzemieślniczym a w XVII i XVIII w

silnym ośrodkiem kontrreformacji. Istniały wtedy cztery kościoły i dwa klasztory. Miasto utraciło prawa miejskie w 1863r, a odzyskało dopiero w roku 1994.

Góra św. Piotra z drewnianą dzwonnica i murowaną zakrytą – pozostałością ze spalonego w 1945r przez Niemców drewnianego kościoła obecnie przerobioną na kaplicę oraz przykościelnym cmentarzem.

Kościół p.w. św. Jana Chrzyciela. Plac pod budowę kościoła wyznaczono równocześnie z lokacją miasta w 1393r. Przeniesienie parafii nastąpiło ok. roku 1409 a konsekracja ok. roku 1412-13. Wewnątrz kaplica św. Anny z ok. 1559r z nagrobkiem Kasi Pileckiej z 1555r, kaplica św. Leonarda z ok. 1600r, kaplica grobowa Padniewskich z 1601r, św. Józefa z ok. 1700r. Wyposażenie świątyni pochodzi z epoki baroku i rokoka. Obok, murowana dzwonnica z końca XVIII w, z dzwonami: Wojciechem z 1534r, Stanisławem z 1767 lub 1770r, oraz Janem Kantym z 1771r.

Pałac Padniewskich z roku 1610, rozbudowany w 1 połowie XVII w. Otoczony w 1651r sześćo bastionowymi fortyfikacjami oblicowanymi kamiennym murem. Wielokrotnie przebudowywany, obecnie w rękach prywatnych z rozpoczętym i zatrzymanym remontem.

Z tyłu pałacu znajduje się kurhan powstańczy z metalowym krzyżem bez żadnych napisów, upamiętniający poległych uczestników Powstania Styczniowego z 1863r. Obok miejsce kaźni miejscowej ludności przez hitlerowców podczas II Wojny Światowej.

Do pałacu od strony zachodniej prowadzi pomnikowa Aleja Wielogatunkowa.

Kościółek szpitalny p.w. św. Jerzego z1630r, przebudowany w 2 połowie XIX w.

Kościół p.w. Imienia Jezus i klasztor Reformatów z 1746r. Obecnie Sanktuarium Matki Bożej Śnieżnej Opiekunki Rodzin, oraz klasztor Franciszkanów. Wewnątrz obraz MB Śnieżnej z XVII w, oraz biblioteka z cennymi księgami oprawianymi w skórę.

Ruina kościoła p.w. św. Walentego i Stanisława z 1640r wybudowany w całości z łupanego kamienia wapiennego.

Dawna synagoga, potem kościół katolicki p.w. św. Barbary, obecnie opuszczony.

Cmentarz żydowski z XVIII w, z zachowanymi przeszło 400 macewami.

Pozostałości cmentarza ewangelickiego z końca lat 60 XIX w, zachowany fragment bramy, oraz ślady nagrobków i płyt nagrobnych.

Przez miasto przechodzi czerwony Szlak Orlich Gniazd i Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Pińczyce

Wieś na północ od Siewierza, wzmiankowana w 1415, a później w 1443r.

Pałac murowany z XVIII w, przebudowany w wieku XIX, obecnie plebania.

Murowana kaplica p.w. św. Floriana z 1 połowy XIX w.

Kościół p.w. św. Michała Archanioła z 1784r. Ołtarz główny ozdobiony jest złoconymi korynckimi kolumnami i pilastrami. W bocznych ołtarzykach w kształcie sarkofagów znajdują się św. Józef i św. Maria Magdalena.

Przez wieś przebiegają szlaki rowerowe czarny i niebieski.

Pisary

Wieś na północny zachód od Rudawy.

Lamus z XVII w, pierwotnie murowany dwór wieżowy, obecnie odremontowany.

Spichlerz z XVIII w.

Browar z 1 połowy XIX w, obecnie w rozsypującej się ruinie.

Płoki

Wieś położona na Wyżynie Olkuskiej, między Trzebinia a Olkuszem, wzmiankowana XIII w.

Kościół p.w. Narodzenia NMP. Pierwotny kościół z XIII w sponął w 1793r, kolejny z 1811r okazał się zbyt mały i w roku 1949 został zburzony. Na tym miejscu został wybudowany

w roku 1951 nowy. Obecnie jest to Sanktuarium MB Płockiej Patronki Polskich Rodzin Robotniczych. Wewnątrz świątyni znajduje się obraz Matki Bożej namalowany w XVI w. Dwór z XIX w, początkowo drewniany z izbami, garderobą, gankiem i sienią. Do izb mieszkalnych na piętro prowadziły drewniane schody.

Ruiny huty żelaza z XIX w.

We wsi mają swój początek szlaki piesze zielone, czarny, rowerowe, oraz przebiega tędy Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Podlesice

Wieś letniskowa na zachód od Kroczyca.

Kaplica mszalna Kajetanówka z roku 1895, wraz z domem drewnianym, całość jako teren dawnego zespołu folwarcznego. Obecnie w rękach prywatnych.

U stóp Góry Zborów, 6 sierpnia 1944r, oddział partyzancki Batalionów Chłopskich „Wiary” rozbił silny oddział hitlerowców. Przypomina o tym fakcie pamiątkowa tablica umieszczona na „Skale z Tablicą”.

Na zalesionych zboczach Góry Zborów znajdują się bunkry typu „Tobruk” zbudowane przez Niemców, którzy nie zdążyli zrobić z nich użytku.

Znajduje się tu całoroczna Stacja Jurajskiej Grupy GOPR.

Przez wieś przebiega Czerwony Szlak Orlich Gniazd, Niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz szlaki rowerowe.

Podlesie

Wieś na zachód od Koniecpola wzmiankowana w XIV w.

Pierwotny kościół p.w. św. Idziego wzmiankowany w 1327r, był spalony przez Szwedów w 1657r. Na jego miejscu powstał nowy drewniany na początku XVIII w. Przebudowany w latach 80-tych XVIII, zachował się do dziś.

Dwór Tęgoborskich z końca XVIII w. Jest to murowany, parterowy dwór z gankiem podpartym dwiema kolumnami.

Na północnym krańcu wsi zachowało się stożkowane grodzisko w formie kolistego kopca otoczonego wodną fosą. Była to prawdopodobnie średniowieczna siedziba rycerska.

Wieś leży na Szlaku Architektury Drewnianej.

Podlipie

Mała wieś na południe od Szczekocin z zachowaną zabudową drewnianą chałup i stodoł.

Podzamcze

Wieś położona na wschód od Ogrodzieńca w geograficznym centrum Jury, u stóp najwyższej na Jurze Góry Janowskiego wznoszącej się na wysokość 515.5m n.p.m.

Zamek Bonerów z lat 1530-45, postawiony na miejscu gotyckiego zamku z XIV w, zwany Ogrodzieńcem. Rezydencja nie ustępowała swym przepychem Wawelowi. Zamek górny wraz z podzamczem zajmował powierzchnię 3,5ha. Na dziedzińcu znajdowały się arkadowe krążanki. Podzamcze z zabudowaniami dla służby i załogi, oraz budynki gospodarcze otoczone były kamiennym murem, wpasowanym w okolice skały. Wejścia do zamku broniła fosa

z mostem zwodzonym. oraz sześciokondygnacyjna wieża bramna z kluczowymi strzelnicami. Zamek był zamieszkiwany do roku 1810, mimo częściowej ruiny.

Widok zamku natchnął Aleksandra Janowskiego do utworzenia Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, dlatego jego wizerunek znalazł się w odznace PTK, a na dziedzińcu ruin wmurowana jest pamiątkowa tablica poświęcona setnej rocznicy urodzin twórcy organizacji, oraz kolejna poświęcona 100-Leciu powstania PTK. Obecnie udostępniony do zwiedzania po gruntownym remoncie zakończonym w roku 1973.

Góra Birów (461m. n.p.m.) ze śladami XIII-wiecznego grodziska. U jej podnóża znajduje się cmentarzysko kurhanowe, liczące kilkanaście pewnych i domniemanych miejsc pochówku z IX-X w. Obecnie na Górze Birów zrekonstruowano drewniane grodzisko, i udostępniono obiekt do celów turystycznych.

W Rynku barokowa kapliczka zbudowana z kamienia pochodzącego z ruin zamkowych. Do jej budowy użyto kilku detali architektonicznych jak np. gzymsu, czy wapiennych ślimacznicy. Wewnątrz stoją figurki z kaplicy zamkowej, oraz autentyczna kula armatnia z XVII w.

Przy drodze do Pilicy, w skalnej wnęce obraz MB. Jest to związane z objawieniem, Sanktuarium Matki Bożej Skałkowej.

Znajduje się tu Stacja Jurajskiej Grupy GOPR.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, żółty Szlak Zamonitu, zielony pieszy, szlaki rowerowe, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny

Poręba Dzierżna

Wieś na północ od Wolbromia, jako królewszczyzna wzmiankowana w XIV w.

Kościół p.w. św. Marcina z drewnianym prezbiterium z 1766r, i murowaną nawą z 1870r. Wewnątrz chrzcielnica z 1587r, a obok kościoła XVIII-wieczna dzwonnica.

Dwór z XVIII w, otoczony parkiem z pomnikowymi tulipanowcem amerykańskim, lipą szerokolistną i klonem jesionolistnym. Zespół stanowi własność prywatną.

Przeginia

Wieś gminna na zachód od Jerzmanowic, wzmiankowana w 1228r. Jest jedną z najstarszych osad między Krakowem a Katowicami.

Kościół p.w. Zbawiciela i św. Jana Nepomucena z 1662r. Od 2003r, Sanktuarium Najświętszego Zbawiciela. Na wieży i przy wejściu do zakrystii kartusze herbowe fundatora Michała Zebrzydowskiego. W bocznej kaplicy obraz „Ecce Homo”, pochodzący prawdopodobnie z przełomu XVI i XVII w.

Przepróżna Góra

Przysiółek Siedlca, między Mstowem a Częstochową.

Sanktuarium św. Ojca Pio. W 1994r, poświęcono kamień węgielny pod budowę, przywieziony z Góry Ośmiu Błogosławieństw w Ziemi Świętej. Świątynię otacza pięknie wkomponowana w krajobraz Droga Krzyżowa. Jest to miejsce, gdzie często zatrzymują się pielgrzymki podążające na Jasną Górę do Częstochowy.

W pobliżu na wzgórzu 296m. n.p.m. znajduje się **grodzisko „Gąszczyk”** z VIII / IX w.

Przez przysiółek przebiega czerwony Szlak Jury Wieluńskiej, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Przewodziszwice

Dzielnica Żarek, dawna wieś książęca, wzmiankowana przez Jana Długosza w 1382r.

Resztki strażnicy mieszkalno – obronnej z ok. 1370-91r. Była to wieża z przylegającym do niej majdanem gospodarczym. Niedaleko, położona jest studnia kuta w litej skale. Na stanowisku archeologicznym z lat 1953-85 odkryto ślady osadnictwa z epoki kamienia, epoki brązu, oraz kultury łużyckiej.

Przez dzielnicę przechodzi niebieski Szlak Warowni Jurajskich, żółty Szlak Żarecki, oraz czerwony szlak rowerowy.

Przybynów

Wieś na północny zachód od Żarek.

Kościół z 1569r, znacznie rozbudowany w roku 1770. Wzniesiony na miejscu dawnego drewnianego z 2 połowy XIII, lub początku XIV w, wzmiankowanego w roku 1306.

Wewnątrz obraz MB z Dzieciątkiem, fundowany prawdopodobnie przez króla Jana III Sobieskiego. Przy plebani rośnie pomnikowa lipa szerokolistna. Przez wieś przechodzą szlaki rowerowe czerwony, żółty, oraz zielony.

Przyrów

Wieś gminna położona na wschód od Częstochowy, wzmiankowana w 1279r. Przyrów posiadał prawa miejskie od 1369, do 1869r, kiedy to utracił je dekretem cara Aleksandra, formalnie za udział w powstaniu.

Kościół p.w. św. Mikołaja z początku XVI w, zbudowany na miejscu drewnianego z XIII w.

Wyposażenie wnętrza barokowe, ołtarz główny kolumnowy również z tego okresu.

Ponadto dom drewniany z 1910r, oraz kuźnia z 1922r.

Na południowy zachód, częściowo drewniany kościół filialny z XVII w.

Przez wieś przechodzi czarny szlak rowerowy.

Pustynia Błędowska

Na zachód od Klucza znajduje się **Pustynia Błędowska**. Jest to największy obszar liczący ok. 30km² lotnych piasków pochodzenia lodowcowego w Polsce, oraz największy w Europie obszar piasków śródlądowych. W południowej części występują liczne wydmy. Spotkać tu można wiele charakterystycznych roślin jak wydmuchrzyca piaskowa, strzęplica siwa, czy szczotlicha siwa. Często widzianym tu ptakiem jest bocian czarny, kulon piaskowy i lelek. Ciekawostką jest rzeka Biała Przemsza przepływająca przez jej środek, stanowiąca swoistą oazę wśród piasków.

Na pustyni można było zaobserwować zjawisko fatamorgany, czyli miraż tworzący obrazy pojawiające się w wyniku odbicia światła w warstwach powietrza o różnej temperaturze. Dzisiaj zjawisko nie jest obserwowane z powodu zarastania pustyni m. in. wierzbą kaspijską, sadzoną na tym obszarze w latach 50-tych. Obecna pustynia to fragment Dużej Pustyni Błędowskiej, liczącej sobie 150km², sięgającej po Szczakowę, obejmującej Pustynię Starczynowską i Dziadowskie Morze koło Bukowna.

Przez pustynię przebiega żółty Szlak Pustynny.

Pustynia Siedlecka - patrz Siedlec

Rabsztyn

Wieś letniskowa na północ od Olkusza, wzmiankowana w dokumencie z roku 1440.

Zamek datowany prawdopodobnie na XII – XIII w. Po wielu przebudowach i przejściach przez różnych właścicieli, zamek doszczętnie zniszczyli Szwedzi w 1657r. Warownia została częściowo odbudowana, lecz na początku XIX w, zamek został opuszczony. Do roku 1901 stała na górnym zamku wieża, po której niestety zostały tylko ślady. Obecnie na zamku prowadzone są prace rekonstrukcyjne.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz czerwony i rowerowy.

Raclawice

Wieś położona na północny zachód od Jerzmanowic, wzmiankowana w 1325r.

Kościół modrzewiowy p.w. Narodzenia NMP z 1511r. Wewnątrz polichromia z początku XVII w, tryptyk św. Rodziny z ok. 1520r, ponad nim skrzydła tryptyku z 1473r, po bokach kwatery polipytyku z końca XVI w. Ponadto XVII-wieczna chrzcielnica i płyta nagrobna rycerza z początku XVII w. Na zewnątrz kościoła znajdują się soboty, drewniane podcienia służące wiernym za schronienie. Obok kościoła pomnikowa lipa.

Zabudowania młyńskie z XVIII – XIX w, oraz pozostałości zabudowy wiejskiej.

Przez wieś przebiega czerwony i niebieski szlak rowerowy, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny

Radoszewnica

Wieś położona na północ od Koniecpola.

Zespół dworski złożony z dworu i oficyny usytuowany w parku. Kompleks wybudował August Ostrowski w 1886r. Dziś obiekt jest w rękach prywatnych. Od dworu prowadzi aleja parkowa do **Rezerwatu Przyrody „Borek”** utworzonego w 1953r, na obszarze 64,7ha. Rezerwat obejmuje ochroną uroczysko z wieloma okazami dębów liczących ponad 250 lat.

Radwanowice

Wieś na północ od Rudawy.

Zespół dworski z przełomu XIX i XX w, z pozostałościami założenia parkowego, w skład którego wchodzi dwór, stajnia i stodoła, oraz dworska kapliczka z połowy XIX w.

Obecnie ośrodek pomocy społecznej i siedziba fundacji im. Brata Alberta.

Pomnik poświęcony 30 mieszkańcom wsi, ofiarom pacyfikacji wsi w 1943r.

Przez wieś przebiega zielony, oraz czarny szlak pieszy.

Rodaki

Wieś na północ od Klucza, wzmiankowana w 1386r.

Kościół modrzewiowy p.w. św. Marka z 1601r. Wewnątrz barokowe ołtarze, oraz figura św. Mikołaja z początku XV w. Przy kościele drewniane soboty i drewniana XIX-wieczna dzwonnica. Kościół w roku 2006 poddany został gruntownej renowacji.

We wsi działa Izba Pamiątek, gromadząca dawne sprzęty i przedmioty codziennego użytku, oraz inne pamiątki po przodkach mieszkańców wsi i okolic.

Przez wieś przebiega czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej i niebieski rowerowy.

Rokitno Szlacheckie

Wieś położona we wschodniej części gminy Łazy, wzmiankowana w 1415r, przez Piotra Szafrana Starszego – właściciela zamku w Pieskowej Skale.

Zespół pałacowo parkowy, na który składa się resztką zabudowań dworskich z XVIII i XIX w należących do Poleskich, oraz podworski park krajobrazowy ze starodrzewiem o małej czytelnej kompozycji z zachowanymi alejami kasztanową, oraz lipową.

Rudawa

Wieś położona między Krzeszowicami a Zabierzowem, wzmiankowana w 1185r.

Kościół p.w. Wszystkich Świętych sprzed 1300r, z ceglany m prezbiterium, kaplicą św. Kazimierza z 1631r, oraz kostnicą z łamanym dachem z roku 1783. Wewnątrz nagrobek Elżbiety z Giebułtowskich z roku 1576. Na ścianach nawy i prezbiterium, dobrze zachowane fragmenty gotyckich i renesansowych malowideł.

W pobliżu zabytkowy cmentarz ze zbiorową mogiłą i pomnikiem poświęconym ofiarom pacyfikacji, oraz mogiła powstańca z roku 1830, a także nagrobek Stanisława Tarkowskiego zmarłego w 1970r.

Dom z wieżyczką z 1896r, zbudowany dla Antoniny Domańskiej, autorki m. in. „Historii zóltej cizemki”. W domu tym w sierpniu 1908r, przebywał Henryk Sienkiewicz, któremu codziennie przynosił mleko miejscowy chłopiec Staś Tarkowski, którego nazwisko nadał autor bohaterowi swojej powieści „W pustyni i w puszczy”.

We wsi swój początek bierze niebieski Szlak Warowni Jurajskich, oraz zielony szlak pieszy.

Rudno

Wieś na południowy zachód od Krzeszowic, wzmiankowana w 1136r jako Rudnica, natomiast jako Rudno w 1470r, przez Jana Długosza.

Zamek Tenczyn, z lat 1331-61, stojący na najwyższym wzniesieniu Garbu Tenczyńskiego. Jest to płaski szczył stożka wulkanicznego, wygasłego 250mln. lat temu, na wysokości 415m. n.p.m. Warownia była sześcioboczną budowlą, z wjazdem na dziedziniec przez piętrową, cylindryczną basteję i wieżę bramną, do której przylegała kaplica. Przy północnym skrzydle znajduje się owiana legendami baszta Dorotka. Zamek był więzieniem dla znaczniejszych jeńców krzyżackich po **Bitwie pod Grunwaldem**. Przebudowany w latach 1570-79 na renesansową rezydencję. W 1610r, dobudowano pięcioboczne bastiony oraz barbakan. Po zdobyciu zamku przez Szwedów w 1656r, odbudowano go częściowo lecz po pożarze od pioruna w roku 1768, warownia już się nie podźwignęła. Na środku dziedzińca rośnie jawor – pomnik przyrody. Przez wieś przebiega żółty szlak pieszy, oraz kilka rowerowych.

Ryczów

Wieś na południowy wschód od Ogrodzieńca, wzmiankowana w 1581r, jako wieś królewska. Otoczona licznymi ostańcami, tworzy malowniczy zakątek dla wspinaczy skałkowych. Strażnica obronna z XIV w. Od zachodu znajdował się majdan gospodarczy a całość otoczona była kutymi w skałe fosami. Do dziś zachował się na wapiennej skałe jedynie niewielki fragment murów wzmocnionych szkarpami oraz zarys fos. W pobliżu, między Wielkim Grochowcem, Łysą Pałą, Księżą Górą i Wielkim Cisownikiem, znajdowała się rozległa piaszczysta kotlina, tzw. **Pustynia Ryczowska**. Dzisiaj pozostała po niej niestety jedynie bardzo piaszczysta droga przy czarnym szlaku. Przez wieś przebiega żółty Szlak Pustynny, czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej, oraz niebieski szlak rowerowy.

Rzędkowie

Wieś na zachód od Włodowic.

Niewielka wieś, znana jest doskonale amatorom wspinaczki skałkowej za sprawą górujących nad okolicą **Skałek Rzędkowskich**. Jest to charakterystyczny, łańcuch ostańców o wystawie południowej i południowo wschodniej. W ścianie skalnej łatwo odszukać najwyższy punkt **Okiennik Rzędkowicki** położony na wysokości ok.. 446m. n.p.m., z którego rozciąga się rozległa panorama na okolice. W jaskini znajdującej się pod oknem, znaleziono groty strzał Scytyjskich z V – VI w p.n.e.

Znajduje się tu Stacja Jurajskiej Grupy GOPR.

Przez wieś przebiega zielony i czarny szlak pieszy, oraz zielony i czarny szlak rowerowy.

Sąspów

Wieś na zachód od Jerzmanowic, wzmiankowana w roku 1325.

Kościół p.w. św. Katarzyny z 1760r, postawiony na miejscu starego, drewnianego, wzmiankowanego w 1314r. Wewnątrz ołtarz z XVIII-wiecznym obrazem MB Śnieżnej. Przy kościele drewniana dzwonnica konstrukcji słupowej, i pochylonych ścianach, powstała w 1765r. W latach 60-tych, podczas budowy drogi, odkryto tu kopalnię i pracownię krzemieniarskie z okresu neolitu. Były to pierwsze kopalnie tego typu na naszych ziemiach.

Przez wieś przebiega żółty szlak pieszy.

Siamoszyce

Wieś letniskowa położona na wschód od Żerkowic, nad obfitymi wywierzyskowymi źródłami rzeki Krztyni.

Atrakcją wsi jest położenie nad zalewem. Wyjątkowa czystość wody i powietrza wyzwoliła pomysł nadania miejscowości statusu uzdrowiska i budowy zakładu sanatoryjnego. Na razie trwają rozmowy i prace przy planach projektu. Jeżeli wszystko pójdzie pomyślnie, Siamoszyce mogą stać się pierwszym uzdrowiskiem na Jurze.

Nad zalewem znajduje się ośrodek wypoczynkowy, organizujący wczasy, a także liczne imprezy plenerowe dla amatorów kąpieli, łowienia ryb, oraz wypoczynku na łonie natury. Przez wieś przebiega żółty Szlak Zamonitu, oraz zielony i czarny piesze.

Siedlec Janowski

Wieś na zachód od Janowa, wzmiankowana w XV w, jako wieś rycerska.

Kaplica murowana z kamienia wapiennego z początku XX w.

We wsi, na obszarze 20ha, znajduje się **Pustynia Siedlecka**. Jest to częściowo zalesiona sosną pozostałość po wyrobisku kopalni piasków formierskich. Spotkać tu można sosnę zwyczajną, szcztolichę siwą, oraz kocankę piaskową. Jest tu również małe oczko wodne ze skupiskiem roślin szuwarowych, oraz jaskinia z ciekawą nazwą Jaskinia na Dupce.

Znajduje się tu Stacja Jurajskiej Grupy GOPR, oraz całoroczne schronisko PTSM.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, zielony Szlak Walk 7 Dywizji Piechoty Wrzesień 1939, oraz szlak rowerowy i czerwona Trasa Motocross.

Siedlec k. Krzeszowic

Wieś na północny zachód od Rudawy, wzmiankowana w 1394r.

Zespół dawnego folwarku karmelitańskiego, w skład którego wchodzi dwór z 1766r, budynki folwarczne z XIX i XX w, oraz pozostałości geometrycznego ogrodu. Obecnie miejsce to należy do klasztoru Sióstr Najświętszej Duszy Chrystusa Pana.

Przez wieś przebiega niebieski szlak rowerowy.

Siedliska

Wieś będąca w XV w, własnością Tęgoborskich herbu Bylina.

W okresie II Wojny Światowej w majątku Siedliska przebywał słynny malarz Franciszek Starowieyski. Wywodzi się stąd Anna Komorowska, której córka Matylda została żoną księcia Filipa – belgijskiego następcy tronu, przyszła królowa Belgii.

Siewierz

Miasto na Garbie Tarnogórskim, na prawym brzegu Czarnej Przemszy do XIV w żeglownej, wzmiankowane po raz pierwszy w roku 1105.

Prawa miejskie Siewierz otrzymał w roku 1276. W roku 1443 ziemię siewierską zakupił biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki tworząc odrębne Księstwo Siewierskie, które pod władzą biskupów krakowskich przetrwało do roku 1790. Obejmowało ono powierzchnię 607km². Posiadało własne wojsko, w którym służbę obowiązkową odbywała okoliczna szlachta. Siewierz jako stolica księstwa był siedzibą sądów biskupich. W wieku XIII i XIV kopano i wytapiano tu srebro i ołów, a w wieku XV do XVIII działały liczne kuźnie żelaza bazujące na lokalnych złożach rud żelaza. W drugiej połowie wieku XIX, na skutek braku kolei i przemysłu, miasto powoli upada, traci pozycję w regionie, traci również prawa miejskie. Odzyskuje je w 1962r.

Zamek biskupów krakowskich i książąt siewierskich. Jego początki sięgają XIV w. Podczas prac archeologicznych odkryto pozostałości konstrukcji drewniano - kamiennych z tego okresu. Wzniesiony został na bagnistych terenach, na sztucznie usypanym kopcu. Był czteroskrzydłowy, z ceglano – kamienną wieżą pokrytą w wieku XIX wysokim barokowym hełmem. Dostępu do zamku bronił prostokątny bastion o półkolistym zamknięciu, zbudowany z kamienia łamanego. Zamek spalony przez Szwedów w 1657r, odbudowano i użytkowano do końca XVIII w.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela z ok. 1140r. Jest to jeden z najstarszych zabytków woj. Śląskiego. Po zawaleniu się sklepienia w 1639r, podwyższono szczyty i wzmocniono ściany masywnymi przyporami, a w latach 50-tych naszego stulecia odtworzono sklepienie kolebkowe i usunięto XVII-wieczne elementy.

Kościół p.w. św. Macieja Apostoła z 1 połowy XV w. Przebudowany przed 1598r, później w latach 1647-57 i jeszcze raz w latach 1782-84, kiedy wzniesiono jednowieżową fasadę, kruchtę, skarbiec i jedną kaplicę. Otoczony murem z trzema bramami, w tym trójarkadową zwaną „Biskupią”.

Kościół p.w. św. Barbary i Walentego z 1618r. Kościół jako szpitalny, wzniesiono na miejscu starego drewnianego. Wewnątrz ołtarz główny z obrazem patronów z 1639r.

Dawny urząd gminy z początku XIX w. Budynek posiada sięń na osi, oraz charakterystyczny dach mansardowy, podbity gontem.

Kamienica nr.22 w Rynku. Jest to piętrowa kamienica mieszczańska z XVIII w, zwieńczona facjatką z falistym szczytem. W 1823r, przebywał w niej car Aleksander. Obecnie restauracja. Zespół zabytkowych stodół.

W 2009 roku miasto obchodzi 720 lecie **Bitwy pod Siewierzem**, gdzie Łokietek zwyciężył śląskie książęta w walce o tron Polski.

Przez miasto biegnie zielony Szlak Tysiąclecia, oraz czarny rowerowy.

Skala

Miasto na pograniczu Wyżyny Olkuskiej i Miechowskiej, wzmiankowane w 1228r. Było wówczas warownym grodem. Miasto lokowane w 1267r, straciło prawa miejskie po powstaniu w 1869r, a odzyskało je dopiero w roku 1988.

Kościół p.w. św. Mikołaja z 2 połowy XIV w, przebudowany w 1737 i 1763r, oraz w latach 1948-49. Obok stoi drewniana dzwonnica z 1763r.

W bocznych uliczkach znaleźć można domy z końca XIX w.

Przez miasto przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich.

Skarżyce

Peryferyjna dzielnica Zawiercia, wzmiankowana w 1327r.

Kościół p.w. Świętej Trójcy i św. Floriana z 1583r. Trzy absydy symbolizują Trójcę Świętą. Wewnątrz obraz Matki Bożej Śnieżnej z XVI w, św. Floriana z XVII w, oraz Trójcy Świętej i Boże Narodzenie z XVIII w. Obok kościoła stoi kostnica z 1757r, dawny Ogrójec.

Kościół został dobudowany do kamiennej wieży z XIII w, w której mieścił się sąd dominikański gdzie „skarżono”, skąd nazwa Skarżyce.

Nad całą okolicą góruje osobliwa skała, **Okiennik Wielki**. Jest to samotna skała

z charakterystycznym oknem, pod którym w ukrytej jaskini znaleziono prymitywne narzędzia krzemienne z czasu neolitu.

Przez dzielnicę przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, zielony Szlak Tysiąclecia, żółty pieszy, szlaki rowerowe, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Sławków

Miasto na zachód od Olkusza nad Białą Przemszą, jako miasto wzmiankowane już w 1286r. Jak wiele innych miast, po Powstaniu Styczniowym utraciło w 1869r prawa miejskie, odzyskując je w roku 1959, by utracić je w roku 1975. Przez 9 lat Sławków był dzielnicą Dąbrowy Górniczej. Sławków rozwijał się dzięki kopalniom rud żelaza, cynku i srebronośnego ołowiu. Kiedy w pobliskim Olkuszu odkryto bogatsze złoża kruszców, miasto powoli stało się osadą rolniczą

Rynek o średniowiecznym układzie architektonicznym, z ciekawymi domami podcieniowymi Austeria, drewniana karczma wybudowana ok. roku 1781, działająca do dziś.

Zamek biskupów krakowskich datowany na 2 połowę XIII w. Do dziś zachowały się ruiny wieży mieszkalnej, budynku bramnego i pozostałości murów. Całość otoczona wałem ziemnym i fosą. Podczas prac archeologicznych odkryto tajemne przejście.

Dwór biskupi z XVI w. Usytuowany powyżej zamku, który po zburzeniu zamku w roku 1455 był letnią rezydencją biskupów krakowskich.

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego i św. Mikołaja z I połowy XIII w. Bryłę kościoła tworzy ceglane prezbiterium, kamienna nawa z XIX-XV w, wieża i przedsionek.

Plebania z końca XVIII w, przykryta podwójnym łamanym dachem pokrytym gontem.

Kościółek p.w. św. Jakuba z 1836r, z wysmukłą sygnaturą.

Kościółek p.w. św. Marka na cmentarzu grzebalnym.

Dobrze zachowany kirkut – cmentarz żydowski.

Przez miasto przebiega pieszy szlak czerwony i niebieski.

Smoleń

Wieś na północ od Pilicy.

Zamek murowany z kamienia łamanego z połowy XIV w, wzniesiony od podstaw na miejscu poprzedniego z XIII w. Inne źródła podają istnienie pierwotnego zamku na skale Biśnik. Zamek pozostawał we władaniu Toporczyków, m.in. Ottona z Pilicy.

Głównym elementem zamku była wieża i dobudowany do niej dom mieszkalny, otoczone murem. Najprawdopodobniej w wieku XV dobudowano dwie części zamku dolnego. Posiada charakterystyczny układ obronny: zamek dolny, prawie niedostępny z niego zamek górny, oraz wieża ostatniej obrony. Na dziedzińcu znajduje się głęboka studnia kuta w litej skale, dziś w dużej części zasypana. Po zniszczeniu zamku przez Szwedów, jak większość „Orlich Gniazd”, zamek nie podźwignął się i pozostał malowniczą ruiną.

Obok znajduje się XIX wieczny folwark.

Wzgórze zamkowe jest od roku 1959 objęte ochroną, jako **Rezerwat Leśny „Smoleń”**. Na obszarze 4,32ha, chroni się las bukowo – grabowy, 100 i 200 – letnie jawory i modrzewie, ruiny zamku, wapienne ostańce, oraz bardzo rzadkie storczyki obuwiki.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, zielony Szlak Jaskiniowców, oraz szlaki rowerowe.

Staromieście

Wieś na południe od Lelowa będąca pierwotnie Starym Lelowem, wzmiankowana w XII w.

Według kronik, w 1080 roku przestała tu istnieć pogańska świątynia. Przed rokiem 1314 Staromieście otrzymuje prawa miejskie. W latach 1341-43 przeprowadzono akcję lokacyjną Lelowa na obecnym miejscu a Staromieście powoli przekształciło się w wieś.

Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP z 1877r. Wewnątrz znajduje się kamienna rzeźba Madonny z Dzieciątkiem. Przy kościele murowana plebania z końca XIX w, oraz brama – dzwonnica z 1827r. Przy drodze do Pilicy stoi kapliczka św. Grzegorza z roku 1780, zachowana w pierwotnym stylu do dnia dzisiejszego.

Strzegowa

Wieś u stóp Pasma Smoleńsko – Niegowonickiego, na wschód od Złożenca, wzmiankowana w roku 1399, a później przez Jana Długosza w roku 1440.

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego z XV w, przebudowany w XVIII w.

Obok kościoła drewniana dzwonnica sprzed roku 1875, kiedy to była restaurowana.

Znajduje się tu również kapliczka z przełomu XVIII i XIX w.

W pobliskiej Jaskini Jasnej Strzegowskiej odnaleziono ślady człowieka z okresu paleolitu.

Przez wieś przebiega czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej.

Suliszowice

Wieś na północ od Żarek, wzmiankowana w 2 połowie XIV w.

Na skale resztki murów strażnicy obronnej z XIV w. W dole widoczne fragmenty wału ziemnego i fosy. Obecnie obiekt ogrodzony, niedostępny do zwiedzania.

Murowana kaplica z początku XX w, w południowej części wsi.

W kolonii Suliszowic – Zastudniu, znajduje się zagroda wiejska z początku XX w, uznana za zabytek architektury wiejskiej.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich żółty Szlak Zamonitu, oraz sieć szlaków rowerowych.

Suloszowa

Wieś położona na wschód od Olkusza, wzmiankowana po raz pierwszy w 1315r, chociaż o jej średniowiecznych początkach świadczy choćby nazwa, pochodząca od imienia Sulosz lub Sulisław, używanych w XII i XIII w.

Jest to jedna z najdłuższych „ulicówek” w Polsce, rozciągająca się na długości ponad 9km.

Kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa. Jako parafia erygowana wg przekazu Jana Długosza w 1315r. Obecna świątynia pochodzi z lat 1933-39, konsekrowana w roku 1941.

Kościół p.w. NMP Królowej Polski, zbudowany w latach 1984-89, konsekrowany w 1990r.

Układ przestrzenny wsi, wraz z kilkoma starymi zagrodami tzw. „okolami”, zaliczony został do II grupy zabytków architektury.

Przez wieś prowadzi czerwony Szlak Orlich Gniazd.

Szczekociny

Miasto położone na pograniczu Niecki Włoszczowskiej i Progu Lelowskiego, wzmiankowane w roku 1307.

Na przełomie wieku XIV i XV było siedzibą rycerską, zniszczone w czasie wojen szwedzkich, i dopiero od XVIII w, następował powolny jego rozwój.

W okresie Powstania Kościuszkowskiego, 6 czerwca 1794r, w pobliskiej wsi **Wywła**, miała miejsce **Bitwa pod Szczekocinami**. Rozegrała się jako nierówna walka między wojskami pod dowództwem **Tadeusza Kościuszki** a przeważającymi siłami prusko – rosyjskimi dowodzonymi przez Fryderyka Wilhelma II i gen. Adriana Denisowa. W walce zginęli generał Wodzicki i Grochowski, oraz śmiertelne rany odniósł Bartosz Głowacki - bohater spod Raclawic. W Rynku znajduje się pomnik naczelnika Tadeusza Kościuszki, natomiast w miejscu bitwy, upamiętniające ją **Kopce Kościuszkowskie**.

Podczas II Wojny Światowej działały tu organizacje konspiracyjne AK i BCh. W lipcu 1944r, ugrupowania zniszczyły mosty na Pilicy i Żebrówce, wstrzymując niemieckie dostawy dla frontu, za co miasto zostało odznaczone **Krzyżem Partyzanckim**.

Kościół p.w. św. Bartłomieja z 1 połowy XVII w, gruntownie przebudowany w 1780r.

Zespół pałacowy z 2 połowy XVIII w, wzniesiony z inicjatywy i fundacji Urszuli

z Morsztynów Dembińskiej. Pałac gościł w swoich progach króla St. A. Poniatowskiego, oraz naczelnika Tadeusza Kościuszkę. Obecnie pałac jest w remoncie.

Figura św. Floriana z 2 połowy XVIII w, z kartuszem z monogramem Franciszka Dembińskiego, stojąca na Placu Tadeusza Kościuszki.

W Rynku bierze początek żółty Szlak Kosynierów.

Szklary

Wieś w Dolinie Szklarki, wzmiankowana w 1329r, jako wieś Hutnica. Istniała tu wówczas prawdopodobnie huta szkła. Obecna nazwa funkcjonuje od 1470r, kiedy to Szklary były wsią królewską. W czasie Powstania Styczniowego miała tu miejsce jedna z potyczek, która zakończyła się rozproszeniem blisko 500-osobowego oddziału ochotników.

Przez wieś przebiega czerwony i czarny szlak pieszy.

Święta Anna – Aleksandrówka

Przysiółek Przyrowa.

Kościół p.w. św. Anny z 1606r, wzorowany na bazylice św. Antoniego w Padwie. Wokół dziedzińca przed kościołem znajdują się krużganki z połowy XVII w. Bogaty wystrój wnętrz z XVIII w, zakrystii z XVII w.

Klasztor Sióstr Dominikanek Klauzurowych, pierwotnie jako siedziba Ojców Bernardynów. Ufundowany przez starostę olsztyńskiego Joachima Ocieskiego, erygowany w roku 1609. Przebiega tędy czarny szlak rowerowy.

Tarnawa

Wieś na południe od Imbramowic, wzmiankowana w 1279r, jako wieś książęca.

Dwór z 1784r, przebudowany w 20-leciu międzywojennym, przez twórcę koncepcji Jurajskiego Parku Narodowego – Zygmunta Novaka. Architekt dobudował narożny ganek oraz alkierz, wyprostował również niesymetryczną trójosiową część wschodnią. Dworek stoi w otoczeniu parku z roku 1930.

Przez wieś przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich.

Tenczynek

Wieś na północ od Krzeszowic, założona w XIV w, wzmiankowana w 1350r, jako wieś służebna zamku w Rudnie. W wieku XVI powstała tu papiernia, warsztaty płatnerskie i tartak, a między wiekiem XVII i XX działały kopalnie węgla kamiennego.

Kościół p.w. św. Katarzyny z lat 1728-42 kilkakrotnie przebudowywany. Wewnątrz wyposażenie z XVIII w, w ołtarzu głównym obraz Przemienienie Pańskie z lat 1814-1904. Znajdują się tu również witraże i polichromie z lat 1969-73 i drewniana dzwonnica z XVIII w. W krypcie grobowej spoczywa Jan Tęczyński, którego szczątki przeniesiono tu z kaplicy zamkowej w Rudnie, natomiast na przykościelnym cmentarzu spoczywa znany aktor filmowy Bogumił Kobiela, pochodzący z Tenczynka.

Dawna kopalnia „Kmita”, pracująca do 1924r, z której pozostały hałdy i ślady szybów widoczne w centrum wsi, oraz dawna kopalnia „Krystyna I”, czynna do 1929r.

Willa „Eliza” z końca XIX w, w której bywał Stanisław Wyspiański i Tadeusz Boy Żeleński, oraz zniszczona Brama Zwierzyniecka z końca XIX w.

Przez wieś przebiega czerwony i żółty szlak pieszy, oraz kilka rowerowych.

Tomaszowice

Wieś na północny wschód od Zabierzowa, wzmiankowana przez Jana Długosza w XV w.

Dwór z XIX w, w otoczeniu parku. Obecnie cały zespół pałacowo-parkowy został zaadaptowany na Krakowskie Centrum Konferencyjne. Przy pałacu podziwiać można niezwykle rzeźbę Jerzego Kędziora, balansujące na linie rozpiętej między drzewami.

Trzebnów

Wieś na północny zachód od Niegowej, wzmiankowana jako własność rycerza i dziedzica Wojciecha z Potoku w latach 1386 – 1402.

Charakterystyczna zabudowa wiejska z chałupami ustawionymi szczytami do ulicy i wąskimi działkami. W otoczeniu znajduje się szereg ostańców skalnych i jaskiń.

Przez wieś prowadzi czerwony Szlak Orlich Gniazd, oraz bierze swój początek żółty Szlak Żarecki.

Udórz

Wieś na wschód od Pilicy, wzmiankowana w 1231r.

Dom rządcy folwarku z 1893r, w otoczeniu parku z pomnikowymi dębami szypułkowymi.

Kaplica z przełomu XVIII i XIX w, oraz drewniane chałupy z 2 połowy XIX w.

Spichlerz z kamiennymi skarpami narożnymi i kamiennymi obramieniami okien z 1783r.

Pomnik poświęcony pamięci członkom PPR zastrzelonych przez Niemców w 1943r.

Tablica pamiątkowa na skarpie wąwozu prowadzącego do wsi, poświęcona tragedii warszawskiego **Batalionu „Parasol”** z 11 lipca 1944r, po nieudanym krakowskim zamachu na dowódcę policji Wilhelma Koppego.

Resztki zamku z XIV w, położone na południowy zachód nad Doliną Udorki ok. 2 km od wsi. Zamek prawdopodobnie nigdy nie został ukończony.

We wsi bierze swój początek czarny Szlak Partyzantów Ziemi Olkuskiej.

Wancerzów

Miejscowość gminna do 1952r, położona na wschód od Częstochowy.

Zespół klasztoru Kanoników Regularnych z XV w. Jest to jeden z najstarszych ośrodków życia zakonnego na ziemiach polskich. Kanonicy Regularni osiedlili się tu już przed rokiem 1145. Prowadzili szkołę, szpital i skryptorium, czyli miejsce dla zakonników trudniących się przepisywaniem ksiąg.

Kościół p.w. Wniebowzięcia NMP z lat 1718-46, odrestaurowany w latach 1923-36. Wewnątrz ołtarz główny z ok. 1745r wzorowany na Jasnogórskim, chór z 2 połowy XVIII w, oraz portal do skarbcza i drzwi do zakrystii z XV w. Całość okala mur obronny z dziewięcioma basztami wzniesiony w wieku XVIII.

Po II Wojnie Światowej, trzykrotnie odnajdywano w pobliżu klasztoru skarb w postaci prawie tysiąca XIV, XV i XVI-wiecznych monet.

Przez miejscowość przebiega czerwony Szlak Jury Wieluńskiej, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Wierbka

Wieś na wschód od Pilicy.

Pałac Moesów z końca XIX w. Uległ on doszczętnemu spaleni w roku 1990. Dziś pozostały jedynie malownicze ruiny w parku, gdzie odnaleźć można 170-letnie pomnikowe modrzewia, oraz topolę kanadyjską.

Papiernia z 2 połowy XIX w, przebudowana po pożarze w roku 1874. Obecnie „Ospel”, fabryka osprzętu elektroinstalacyjnego. Przy zakładzie znajdują się trzy pomnikowe topole kanadyjskie.

Tablica upamiętniająca miejsce kaźni 11 osób rozstrzelanych w roku 1943.

Przy szosie ciekawa kapliczka słupowa z roku 1880.

Wierzchowie

Wieś w Dolinie Kluczwydy, wzmiankowana w 1470r.

Znajduje się tu **Jaskinia Wierzchowska Górna**, najdłuższa udostępniona do zwiedzania na Jurze. Posiadała trzy otwory wejściowe do roku 1997, kiedy oderwał się ogromny głaz wapienny zasypując największe z nich. Był to największy obryw skalny na Jurze w XX w. Korytarze jaskini mają długość 975m, i przebiegają przez 11 sal i grot. Ok. 370m, przeznaczonych jest do zwiedzania. Odnaleziono tu ślady bytności człowieka z epoki neolitu, a także kości hieny, lwa, niedźwiedzia i renifera jaskiniowego. W roku 1933 została objęta ochroną, lecz uznana za **Pomnik Przyrody Nieożywionej** została dopiero od roku 1966. Przez wieś przebiegają szlaki czarny i zielony piesze, oraz czerwony i czarny rowerowe.

Więckowice

Wieś na północny zachód od Zabierzowa, wzmiankowana przez Jana Długosza.

Zespół dworski Skrzyńskich z charakterystycznym piętrowym dworem z połowy XIX w, dawną wozownią przebudowaną na kaplicę, dwoma budynkami mieszkalnymi, oraz rozległym parkiem z dobrze zachowanym starodrzewiem. Obecnie mieści się tu Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych.

Włodowice

Wieś na północ od Zawiercia, wzmiankowana w 1220r. Jako miasto, wzmiankowane w 1386r. Utrata praw miejskich nastąpiła w roku 1870.

Barokowy kościół p.w. św. Bartłomieja z lat 1701-03, rozbudowany w latach 1898-1911.

Pałac Warszyckich z 2 połowy XVII w, wzniesiony na miejscu starego, modrzewiowego, który spłonął podczas potopu szwedzkiego. Komnaty pałacu zdobiły freski i drogiecenne makaty. W roku 1683 przebywał tu król Jan III Sobieski, a w roku 1743 nocował August III Sas. W roku 1870, osiadł tu Michał Poleski, urządzając w pałacu bibliotekę liczącą przeszło 10 tysięcy tomów i starych dokumentów. Założył prywatną wyższą szkołę rolniczą, z dużą kolekcją minerałów i okazów flory. Dzięki niemu miasto zyskało nazwę „Aten Olkuskich” (ze względu na to, że Olkusz był wtedy najbliższym ośrodkiem miejskim w okolicy). Pałac spalił się w roku 1956, i od tego czasu pozostał w ruinie.

Przez wieś przebiega zielony szlak pieszy i czerwony rowerowy.

Wola Libertowska

Wieś na zachód od Żarnowca.

We wsi znajduje się galeria miejscowego rzeźbiarza Antoniego Toborowicza. Jest to **Muzeum Krzyży i Kapliczek**. Autor prezentuje drewniane, nierzadko wiekowe kapliczki, świątki i przydrożne krzyże. Prace przemieszane są z obrazami córek pana Toborowicza, absolwentek krakowskiej ASP. Ekspozycja wystawiona są do zwiedzania w starej zabytkowej chacie. We wsi zachowało się sporo zagród stawianych w „okół”. Jest to zamknięta, czworoboczna zabudowa składająca się z chałupy, obory, stodoły i wiaty.

Przez wieś przebiega czarny szlak rowerowy.

Wolbrom

Miasto między Wyżyną Olkuską i Wyżyną Częstochowską, wzmiankowane w roku 1327.

W roku 1869 stracił prawa miejskie, odzyskując je dopiero w roku 1930.

Kościół p.w. św. Katarzyny z XV-XVI w, przebudowany w wieku XVII przez Kanoników Regularnych sprowadzonych do miasta w roku 1633. Ozdobą kościoła są cztery nawy boczne wyrzeźbione w XIX w, przez Piotra Turbasa.

Modrzewiowy kościół przyszpitalny p.w. MB Niepokalanego Poczęcia (Mariacki) z 1638r, przebudowany w wieku XIX.

Kirkut z początku XIX w, z mogiłami 800 Żydów zamordowanych przez hitlerowców w latach 1942-1943.

W Rynku pomnik Kilińskiego, fundowany przez Cech Szewców.

Przez miasto przechodzi niebieski Szlak Warowni Jurajskich.

Wysocice

Wieś położona na północny wschód od Skały, wzmiankowana w 1257r, choć parafia istniała już prawdopodobnie w roku 1186.

Kościół p.w. św. Mikołaja z przełomu XII i XIII w. Kamienny kościół posiada prostokątną wieżę z biforiemi – wąskimi okienkami podzielonymi kolumnienkami na dwie części, oraz otworami strzelniczymi. Jest jednym z dwóch ocalałych w swej pierwotnej formie architektonicznej Polskich kościołów romańskich. We wschodnim szczycie nawy znajduje się Madonna z Dzieciątkiem z XIII w, a nad portalem w południowej ścianie – również XIII-wieczny tympanon z Chrystusem tryumfującym nad siłami zła w postaci zwierzęcej. W dolnej kondygnacji wieży znajduje się skarbiec, a w górnej unikalna empora – galeria balkonowa wsparta na kolumnienkach.

Dwór z przełomu XIX i XX w, drewniany spichlerz z wieku XVIII, oraz park dworski.

Przez wieś przebiega czarny Szlak Imbramowicki, oraz projektowany zielony.

Wysoka

Wieś na zachód od Łaz, wzmiankowana w roku 1326.

Pałac szlachecki wzniesiony po roku 1791. Piętrowy, podpiwniczony budynek z izbami sklepionymi kolebkowo z lunetami. Pokryty czterospadowym dachem krytym dachówką. Pałac był kilkakrotnie restaurowany, ostatnio w 1955r, obecnie w stanie ruiny. Zabudowania po byłej cementowni „Wysoka”.

Wywła

Wioska na wschód od Szczekocin, na terenie której rozegrała się **Bitwa pod Szczekocinami** w 1794r. W pobliżu znajdują się trzy kopce upamiętniające to wydarzenie: Kopiec Kościuszki, Kopiec Kosynierów (Grochowskiego), oraz Kopiec Prusaków. W centrum wsi pomnik ku czci poległych w potyczce.

Zabierzów

Gmina położona na północny zachód od Krakowa, wzmiankowana przez Jana Długosza, jako wieś wchodząca w skład majątku klasztoru Norbertanek nadana im w roku 1162.

Kościół p.w. św. z lat 1912-38.

Drewniano – murowana willa z ogrodem z 1901r.

Znajduje się tu **Rezerwat Krajobrazowy „Skala Kmity”**. Założony w roku 1959 na obszarze 19,36ha, obejmuje ochroną przełom Rudawy przez Garb Tenczyński.

Przez gminę przebiega niebieski Szlak Brzozowy, oraz liczne szlaki rowerowe.

Zawiercie

Miasto nad źródłami Warty, na granicy Wyżyny Śląskiej i Wyżyny Krakowsko – Częstochowskiej. Jako wieś, wzmiankowane przed rokiem 1492, Kuźnica Zawiercka była wspomniana w roku 1431.

Zawiercie powstało jako osada fabryczna Kromotowa. Swoj rozwój zawdzięcza powstaniu kolei warszawsko – wiedeńskiej w 2 połowie XIX w. 1 grudnia 1847r, przejechał przez Zawiercie pierwszy pociąg. Nastąpił od tego czasu intensywny rozwój przemysłu. Powstały dwie przedsiębiorstwa bawełny, warsztaty tkackie i fabryka przędzy odpadkowej. Ponadto fabryka destylacji drewna, odlewnia żelaza i maszyn rolniczych, fabryka cegły, kopalnia rudy żelaza, odlewnia żeliwa ciągliwego i wytwórnia łączników „EE”, oraz huty żelaza i szkła.

Zawiercie Duże i Zawiercie Małe połączone w jedną wieś, prawa miejskie nadając w roku 1915. Od 1927r miasto stało się powiatem. W latach 1905-06 i w roku 1932, miały miejsce w Zawierciu demonstracje i strajki robotników, a w rok później do roku 1936 panował w mieście kryzys gospodarczy.

Kolegiata p.w. św. Piotra i Pawła wzniesiona w latach 1896-1903, konsekrowana w roku 1953. Kościół murowany z czerwonej cegły, na planie krzyża łacińskiego. Posiada pięć wież, z których dwie najokazalsze ozdabiają świątynię od frontu. Wewnątrz znajdują się dwa ciekawe ołtarze drewniane św. Józefa, oraz Pana Jezusa. Przed kościołem znajduje się figura MB Niepokalanie Poczętej z roku 1904.

Osiedle robotnicze z końca XIX w, zbudowane przez Towarzystwo Akcyjne „Zawiercie”. Składa się z typowych, piętrowych domów, gdzie mieszczyli się mieszkańcy pracownicze. Oprócz tego były również Szpital (1881r), Ochronka (1885r), Resursa (1889r), Łaźnia Miejska (1906r), nowoczesna Szkoła Podstawowa (1907r), Dom Ludowy (1912r).

Kapliczka MB Prządki patronki włókniarzy z 1883r. Kapliczka do roku 1903 spełniała rolę filii kościoła kromotowskiego.

Synagoga z 1880r, obecnie budynek nieużytkowany.

Kirkut z roku 1905, z domem pogrzebowym przy bramie wjazdowej. Unikatowy w skali kraju, ze względu na dobre zachowanie macew, dzięki temu, że pozostaje pod stałą opieką

Żydów pochodzących z Zawiercia. Na jego terenie wznosi się pomnik w kształcie kurhanu, upamiętniający ofiary likwidacji **Getta w Zawierciu** w sierpniu 1943r.

Kościół ewangelicki erygowany w roku 1924, obecnie mieści się tu Cech Rzemiosł Różnych. Cmentarz obecnie katolicki, na którym zachowało się kilka ewangelickich nagrobków.

W katolickiej części zespołu trzech cmentarzy znajduje się kwatery wojenna z I Wojny Światowej, oraz pomnik poległych.

Dworzec kolejowy z lat 1910-1912 wybudowany na miejscu drewnianego z 1872r.

Pałac Szymańskiego. Willa dyrektora Towarzystwa Akcyjnego „Zawiercie” wzniesiona wg projektu sporządzonego w latach 1896-97. Murowana willa w stylu szwajcarskim, z cegły na podmurówce z kamienia. Stała w otoczeniu parku w stylu angielskim. Obecnie mieści się tutaj Biblioteka Publiczna, oraz **Miejska Izba Muzealna**, gromadząca liczne pamiątki oraz dokumenty obrazujące historię miasta.

Przez miasto przebiega niebieski Szlak Warowni Jurajskich, żółty i czerwony piesze, oraz szlaki rowerowe.

Złota Góra

Przysiółek Ojcowa położony na zachód od niego.

Stoki Złotej Góry, położone na wysokości ok. 440m. n.p.m. objęte są ścisłą ochroną. Porośnięte są lasami grądowymi i bukowymi. Znajduje się tu ośrodek turystyczny, oddziałujący Dolinę Prądnika od nadmiernego nasilenia ruchu turystycznego.

Przez przysiółek przebiegają szlaki piesze zielony, oraz czarny.

Złoty Potok

Wieś nad rzeką Wiercicą, wzmiankowana pod pierwotną nazwą Potok w roku 1153.

W 2 połowie XIX w, przymiotnik Złoty dodał do nazwy, przebywający tu latem roku 1857, poeta Zygmunt Krasiński.

Dwór Krasińskich z 1829r, w którym mieści się Muzeum poświęcone poecie. Zgromadzono tu wiele pamiątek, m. in. portrety rodzinne, meble, rzeźby, oraz pianino z 1 połowy XIX w, z herbem Pilawa Potockich, które prawdopodobnie mógł wybierać sam Fryderyk Chopin.

Pałac Raczyńskich z 1856r, przebudowany w roku 1912. Przed wejściem znajdują się lwy, trzymające tarcze herbowe. Do niedawna była to siedziba Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych, oraz wystawa przyrodnicza.

W/w obiekty stoją w otoczeniu parku w stylu angielskim, nad malowniczym stawem „Irydion”. Odnaleźć tu można tulipanowiec amerykański, czy karganę syberyjską. Rośnie tu również pomnikowy ok. 600-letni dąb „Dziad”.

Kościół p.w. św. Jana Chrzciciela z XV w, przebudowany w roku 1870 wzniesiony na miejscu starego drewnianego, ufundowanego w roku 1298 przez Bartosza Odrowąża.

W kaplicy bocznej pochowana jest Elżbietka, córka Zygmunta Krasińskiego.

Obok wywierzyskowych źródeł Wiercicy znajduje się pstrągarnia hr. Edwarda Raczyńskiego. Założona w roku 1881, jako jedna z pierwszych w Europie.

Drewniany młyn wodny „Kołaczew” z początku XX w, odbudowany po pożarze w 1928r.

Na południu, znajduje się utworzony w 1957r, **Rezerwat Krajobrazowy „Parkowe”**.

Zajmuje on powierzchnię 153,22ha. Oprócz źródeł Wiercicy i zespołu malowniczych ostańców wapiennych, chroni on Osiedle Wały. Gród powstał tu ok. VIII-IX w, zamieszkały ponownie w XI-XII w. Jest to największe grodzisko ze znanych dotychczas w Polsce.

Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, zielony Szlak Walk 7 Dywizji Piechoty Wrzesień 1939, oraz kilka szlaków rowerowych i Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Zrębnice

Wieś na północny wschód od Olsztyna, wzmiankowana w 1334r, jako wieś królewska. Kościół modrzewiowy p.w. św. Idziego z 1789r. Wewnątrz ołtarz z 2 połowy XVII w, i obraz św. Idziego z 1714r. Obok kościoła stoi dzwonnica z 1596r, z dzwonami z roku 1632. Przy kościele rosną dwie pomnikowe, 400-letnie lipy. Zabytkowe drewniane domy z XIX i początku XX w. Przez wieś przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, niebieski Szlak Warowni Jurajskich, szlak czerwony rowerowy, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Żarki

Miasto na północ od Myszkowa, wzmiankowane już w 1382r, spalone doszczętnie w roku 1664, odbudowane po 50 latach. W roku 1870 utraciły prawa miejskie, odzyskując je w roku 1949. Podczas II Wojny Światowej istniało tu **Getto Żydowskie**. Kościół p.w. św. Szymona i Judy Tadeusza, wzniesiony w 1522r, przebudowany na początku XVIII w, oraz w roku 1846. Wewnątrz barokowe wyposażenie. Obok kościoła znajduje się plebania z 2 połowy XVIII w. Kościół p.w. św. Barbary z przełomu XVII i XVIII w. Jest to dawny kościół szpitalny postawiony na wcześniejszym, prawdopodobnie z 1595r. Dwuspadowy dach pokryty gontem, z czworoboczną sygnaturką. Wewnątrz ołtarz główny św. Barbary z 2 połowy XVIII w, oraz dwa boczne z początku XVIII w. Synagoga z 1 połowy XIX w, obecnie Miejsko Gminny Dom Kultury. Obok, przed wojną stała mała synagoga dla kobiet. Kirkut z XVIII w, gdzie zachowało się ok. 500 macew. Pozostałości zespołu dworskiego Korycińskich, w postaci dwóch baszt z XVII-XVIII w, oraz budynku bramnego z przełomu XVIII i XIX w. Kapliczka św. Jana Nepomucena z XVIII w. Unikatowy zespół stodół z 2 połowy XIX w. Zbudowane z kamienia łamanego na miejscu poprzednich, spalonych przed II Wojną Światową, użytkowane do dnia dzisiejszego. Kościół p.w. św. Stanisława na Górze Piwnicy (Laskowcu) z roku 1763. Wzmiankowany był jako drewniana kaplica, już w roku 1595. Zbudowany z łamanego kamienia, otynkowany wewnątrz, posiadał trzy ołtarze, dach był prawdopodobnie dwuspadowy, pokryty gontem. Od połowy wieku XIX pozostaje w ruinie. Wg niektórych przekazów, pierwotne Żarki mieściły się na wzgórzu, właśnie wokół kościółka. Poniżej wzgórza pomnik przyrody, ponad 500-letnia lipa drobnolistna „Babka”. Przez miasto biegnie Szlak Kultury Żydowskiej, żółty Szlak Żarecki, czarny pieszy, szlaki rowerowe, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Żarki Letnisko

Wieś letniskowa w lasach sosnowych na zachód od Żarek, powstała ok. roku 1930. Ośmioboczna, altana hrabiny Stefanii Raczyńskiej, z ciekawym dachem krytym gontem. Drewniana, okazała willa „Nałęcz”, wybudowana przez Raczyńskich. Kościół p.w. MB Nieustającej Pomocy, założony w roku 1957. Przez wieś przebiega żółty szlak pieszy, oraz czerwony i zielony szlak rowerowy.

Żarnowiec

Wieś gminna na wschód od Pilicy, wzmiankowana jako osada w roku 1098, w kronice Galla Anonima. W latach trzydziestych XIV w, Kazimierz Wielki uczynił Żarnowiec obronnym i murowanym, nadając mu prawa miejskie. W 1396r, prawa te odnowił Władysław Jagiełło, niestety za udział w Powstaniu Styczniowym, miasto swe prawa utraciło. W mieście zmarł 26 grudnia 1812r, będąc przejazdem, poseł Stanów Zjednoczonych Ameryki Joel Barlow, powracając z audiencji u Napoleona I pod Moskwą.

Pierwotny Żarnowiec mieścił się na obszarze obecnych Łanów Wielkich.

Kościół p.w. Narodzenia NMP i św. Jakuba Starszego, prawdopodobnie powstał w 2 połowie XIV w. w jednej ze ścian odkryto kamienny zbiornik na wodę. Na ostrołukowej tęczy, krucyfiks z końca XV w.

Metalowy krzyż na miejscu kościoła szpitalnego p.w. św. Krzyża, ufundowanego w roku 1403, który spłonął w roku 1816 wraz ze szpitalem.

Domy z końca XIX w, przy Rynku, oraz tablica pamiątkowa, poświęcona pamięci 60 ofiar hitlerowców z 1943r.

Na cmentarzu mogiła powstańca z 1863r, oraz mogiły ofiar z 1943r.

We wsi ma swój początek czarny szlak rowerowy.

Żerkowice

Dzielnica Zawiercia, wzmiankowana w roku 1220 jako samodzielna wieś.

Kapliczka z XIX w, murowana z kamienia wapiennego.

Przez dzielnicę przebiega czerwony Szlak Orlich Gniazd, czerwony szlak rowerowy, oraz Międzynarodowy Szlak Maryjny.

Autor opracowania

Anna Szymańska

W przygotowaniu uczestniczyli:

Małgorzata Mazur, Andrzej Stróżecki,
Władysław Szwaciński, Edward Wasik.

BIURO BROKERÓW UBEZPIECZENIOWYCH

